

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

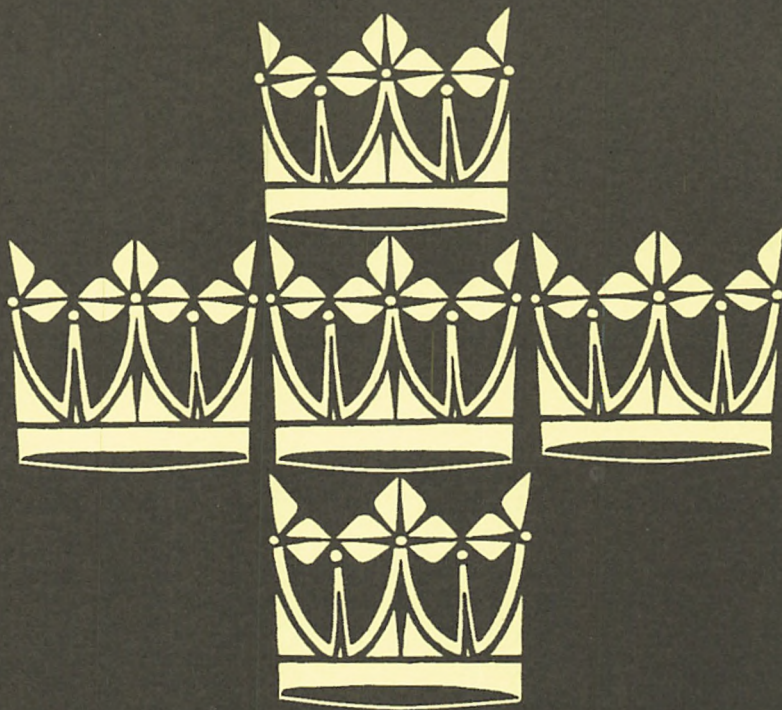
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Harald Nissen

Blasonering af norske kommunevåpen 129

Steen Clemmensen

Seksten aner må man have. Epitafiet i Galtens Kirke 148

Dag M. Hermfelt

Jan Ranekes bibliografi 1949-2001 159

Heraldica varia 171

Heraldisk litteratur siden sidst 180

Henrik Degerman

Kauko Pirinen in memoriam 190

Knud Prange

Jørgen Christian Bille Brahe 192

Dette hæfte er udgivet med støtte fra Alfred Goods Fond.

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i et eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugen.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 1/2 linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). Egentlige artikler skal være forsynet med et kort resumé på engelsk, tysk eller fransk.

Noterne markeres med et svævende tal (uden parentes) i brød- eller billedtekst, noterne skrives for sig og nummereres fortløbende. Titlen på de bøger og tidsskrifter, der henvises til, kursiveres eller understreges, og både forfatter, titel og udgivelsessted og -år medtages.

Billeder. Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på resumeets sprog.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrekturen foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvingende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatterens navn/c: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Artikler modtages helst på diskette sammen med en papirudskrift af manuskriptet. Disketten bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. Teksten skrives uden brug af orddelinger, notefunktion og tabulator ved linjeskift, og der må ikke forekomme en blank linje mellem hvert nyt afsnit. Noterne følger samlet sidst efter teksten. Diskette leveres som WP 5.1, ASCII-format eller MacWrite.

Heraldisk Selskabs generalforsamling lørdag den 12. maj 2001 på Kalmar Slot

Tom Vadholm, Norge, der blev valgt til dirigent, ledede myndigt generalforsamlingen med det største antal deltagere i selskabets historie.

Allan Tønnesen beklagede i sin formandsberetning, at antallet af medlemmer er faldet til 494. De fordeler sig med 239 i Danmark, 108 i Sverige, 74 i Norge, 23 i Finland, 7 i Island og 43 i andre lande. Medlemstilgangen sker hovedsagelig via selskabets hjemmeside, der stadig udbygges.

Formanden udtalte en varm tak for det økonomiske tilskud, der igen er ydet af Goods Fond.

Nordiska Publiceringsnämnden för Humanistiska Tidskrifter, NOP-H, der normalt har støttet selskabet med ca. 30.000 danske kr. om året, har afslået at yde støtte. NOP-H har begrundet dette med, at der efter dets mening fandt en akkumulering af pengemidler sted. Endvidere kræver NOP-H, at selskabets og Heraldisk Tidsskrifts økonomi holdes adskilt, selv om den del, der ikke vedrører tidsskriftet, er minimal, idet selskabets eneste aktivitet er udgivelsen af tidsskriftet. Selskabets ledelse har anvendt mange kræfter på at argumentere i denne sag, men fandt det udsigtsløst at ansøge om midler for 2001. Selskabets kasserer foretager nu en opdeling af regnskabsposterne. Da regnskabet på nuværende tidspunkt udviser et underskud, anses det for sandsynligt, at der opnås et normalt tilskud fra 2002.

Heraldisk Tidsskrift er udkommet med to hefter. Formanden takkede redaktøren Poul Holstein, der har haft gode erfaringer med det trykkeri, hvor tidsskriftet nu bliver fremstillet. Formanden takkede ligeledes dem, der har bidraget med artikler.

En ajourført udgave af Sven Tito Achen & Ole Rostocks *Dansk Heraldisk Bibliografi* vil foreligge i efteråret 2001. Formanden rettede en tak til selskabets sekretær Steen Clemmensen, som har redigeret udgaven.

Selskabets økonomi blev drøftet. Der fremkom forskellige idcer til forøgelse af selskabets indtægter. Annoncer i tidsskriftet er der ikke plads til. Der rettedes en kraftig opfordring til at skaffe flere medlemmer, især i Sverige, Norge og Finland. Med henvisning til, at det opståede underskud forventes udlignet med fremtidige tilskud fra NOP-H, bortfaldt et forslag fra Geir Nordhus, Norge, om en forøgelse af årskontingentet, der forbliver uændret. Geir Nordhus advarede imod at skære ned på antallet af farvebilleder i tidsskriftet. Formanden modtager gerne forslag til styrkelse af selskabets økonomi.

Til styrelsen genvalgtes Steen Clemmensen, Peter Kurrild-Klitgaard og Allan Tønnesen, Danmark, Hans Cappelen, Norge, og Henrik Klackenborg, Sverige. Som suppleanter til styrelsen genvalgtes Niklas Procopé, Finland, Stefán Snæbjörnsson, Island, Geir Helgen, Norge, og Christer Bökwall, Sverige.

Til revisorer genvalgtes Steen Zangenberg, Danmark, og Jens Bloch, Danmark, nyvalgtes. Til revisorsuppleanter genvalgtes Erling Svane og Sigvard Mahler Dam.

Styrelsen

Blasonering av norske kommunevåpen

Av Harald Nissen

Tema for dette foredraget er blasonering eller beskrivelse av norske kommunevåpen. Jeg finner det hyggelig at norske kommuner bruker våpenskjold til å markere seg med. De har ikke falt for fristelsen til å bruke slike døgnfluer som såkalte “logos” ofte kan være. De enkle norske kommunevåpen i flatestil og med klare farger er lette å oppfatte på lang avstand. Men først vil jeg si litt generelt om emnet, før jeg går over til blasonering av kommunevåpnene.

Blasoneringen er gammel i heraldikken, og hensikten med den er at man ved blasoneringen av et våpen entydig skal kunne tegne og male det. Det dreier seg bare om innhold, ikke om motens luner. Sten Clemmensen nevner i sin artikkel *“Middelalderens våbenbøger; den første heraldik i farver”* at, “Det tekniske sprog blasoneringen fik omkring 1250 en gennemgribende opstramning og ensretning i det vesteuropæiske område og af bevarede elevarbejder kan man se, at heraldisk viden på retssagens tid må have været et element i mange adelsmænds uddannelse”. I Rettssaken han nevner, er striden mellom Carminow, Scrope og Grosvenor om retten til å føre “i blått en gull skråbjelke”, og hvor Grosvenor måtte anta et nytt våpen, nemlig “i blått et gull kornnek”.

Shakespeare må også ha vært fortrolig med blasonering. Vi ser det i Hamlets møte med skuespillerne. Men poenget går tapt ved oversettelse til for eksempel tysk eller et nordisk språk.

The rugged Pyrrhus, – he whos sable arms,
Black as his purpose, did the night resemble
When he lay couched in the ominous horse,
Hath now this dread and black
 complexion smear'd
With heraldry more dismal; head to foot
Now is he total gules; horridly trick'd
With blood of fathers, mothers,
 daughters, sons, ...

Den fryktelige Pyrrhus, hvis harnisk var sort som natten og hans egen hensikt der han lå skjult i hesten foran Troja, har malt sin mørke skikkelse med enda mer dyster heraldikk; for han er rød fra fot til isse. Grufullt er han plettet med blod av fedre, mødre, døtre, sønner, ...

I fransk og engelsk blasonering har man nemlig spesielle betegnelser for tinkturer.

Fransk	Engelsk	Norsk
or	or	gull
argent	argent	sølv
gueules	gules	rød
azur	azure	blå
sable	sable	svart
sinople	vert	grønn

Når det gjelder praktisk anvendelse av blasonering eller beskrivelse av våpenskjold, er det mye å lære av et internasjonalt verk som Rietstaps *Armorial Général*.² Det inneholder ca. 105 000 våpen, særlig nederlandske, franske og tyske.

Men vi finner også skandinaviske, hvor det vel er begrenset til adelsvåpen. Jeg kan nevne Bielke (både den svenske og den dansk-norske), Holstein, Løvenskiold, Thott, Tordenskiold og Trolle. I dette verket er det bare blasonering av våpnene på fransk. Men vi har illustrasjoner i V. & H. V. Rolland's *Illustrations to the Armorial Général by J.-B. Rietstap*.³ Disse verkene er ordnet alfabetisk på familienavn.

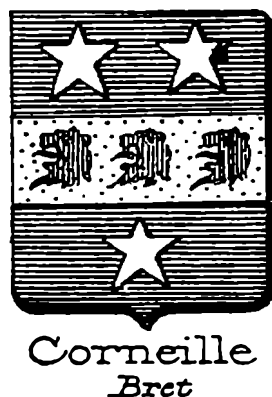
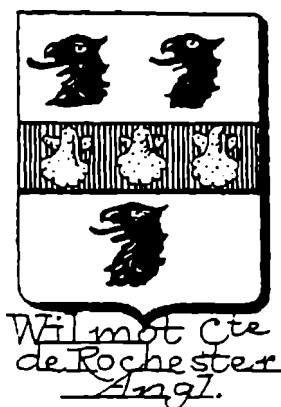
Skal vi derimot identifisere et ukjent våpen, bruker vi den heraldiske nøkkel Jan van Helmont. *Dictionaire de Renaissance*.⁴ For dette verket følger det også med et illustrasjonsbind, ordnet alfabetisk.

For Storbritannia har vi et verk som ligner på Rietstap, nemlig B. Burke's *The General Armory of England, Scotland, Ireland and Wales*.⁵ Nøkkelen til Burke er J. W. Papworth's *Ordinary of British Armorial*.⁶ Her har vi ikke noe illustrasjonsbind, men enkelte britiske våpen fin-

ner vi i Rolland. Et nyttig verk er også Siebmacher's *Wappenbuch*, et verk på 35 bind som dekker det tyske område, med beskrivelse og illustrasjoner av tyske våpen, og tilgrensende områder.⁷ I dette verket vil jeg fremheve Jürgen Arndt und Werner Seeger. *Wappenbilderordnung*.⁸ Selvfølgelig er også nordiske verker som S. T. Achens *Danske adelsvåbener*, også nyttig for å studere blasonering.⁹ Men de nordiske verker burde ellers være velkjente for denne forsamling. Imidlertid vil jeg fremheve *Skandinavisk vapenrulla*, hvis man vil studere og lære om nordisk blasonering.¹⁰

Når det gjelder den teoretiske del av blasonering vil jeg fremheve Woodward's *A Treatise on Heraldry, British and Foreign*, with English and French glossaries.¹¹

Her finner vi et kapittel "Rules of Blazon", med regler for hvordan et britisk våpen skal beskrives.

III. 1. Fra venstre: Våpen for Wilmot, jarl av Rochester og for Pierre Corneille. Fra Rolland. From the left: the arms of Wilmot, Earl of Rochester and of Pierre Corneille. From Rolland.

1. Feltet skal først nevnes, enten det har en tinktur eller er sammensatt (enten ved delelinjer, eller er semé d.v.s. strødd med små motiver).
2. Etter feltet følger motivene, hvor man begynner med det viktigste, eller det som er i sentrum av feltet. Hvis motivet er en "ordinary", for eksempel en bjelke, eller en diminutiv av det (unntagen skjoldhode, skjoldbord eller canton) er det vanlig at det nevnes foran andre motiver i feltet. Et unntak er hvis en ordinary, for eksempel en skråstreng, er lagt over et annet motiv, da nevnes det til slutt.
3. Hvis en ordinary selv er belagt med et motiv, nevnes det etterpå.

Før vi går videre vil vel noen spørre, hva er en ordinary. Det er et begrep vi finner i britisk heraldikk, og er motiver som pæl, bjelke, skråbjelke, sinister skråbjelke, sparre, andreaskors, pile (som ligner på spiss), rute og smal rute. Dette inndeles igjen i honourable ordinaries og sub-ordinaries, hvor for eksempel ruter er sub-ordinaries.

I fransk heraldikk brukes ikke begrepet ordinaries. Men man vil kalle det pieces héraldiques. Tyskerne kaller det Heroldstücke.

Nå er det litt forskjell mellom britisk og fransk blasonering (III. 1). Hvis for eksempel en bjelke i britisk heraldikk er belagt med figurer, så blir det nevnt til slutt, selv om selve feltet også er belagt med figurer, slik vi kan se det hos Wilmot, jarl av Rochester. Her vil ørnhodene i feltet bli nevnt før muslingskallene på bjelken. I dikteren Corneilles våpen er det

omvent ved fransk blasonering. Der blir løvehodene på bjelken nevnt før stjernene i feltet.

Men selv om det er forskjeller her, vil man alltid få en nøyaktig beskrivelse av våpenet.

Jeg har inntrykk av at i Storbritannia legger man stor vekt på å kunne beherske blasoneringskunsten. Ved Heraldry Society i London kan man avlegge eksamen i heraldikk på tre forskjellige nivåer.

Vi har her en av flere oppgaver på mellomnivået som ble gitt i 1997, og her virker det som man følger fransk blasonering ved å beskrive motivene på the ordinary først.

- a) Or, on a fess invecked azure a rose argent seeded of the first barbed vert between two plates in chief a greyhound courant sable.

Draw and trick the full achievement which was granted 1702.

- b) Azure, a rose between two martlets in pale between as many flaunches or each charged with a rose gules.

Draw and hatch the full achievement for that owner whose name has the simpler spelling of the two mentioned as "of" London.

- c) Or, a fess between three wolf's heads crased sable.

Draw and emblazon the full achievement for the owner who was an Earl.

III. 2. Våpen for Messire Gaucher de Crecy, Seigneur de Chastillon sur Marne (øverst) og for Messire Renauld eller Raoul de Cleremont, dict de Neelle (nederst). Fra J. le Feron.

The arms of Messire Gaucher de Crecy, Seigneur de Chastillon sur Marne (uppermost) and Messire Renauld or Raoul de Cleremont, dict de Neelle (lowermost). From J. le Feron.

Ved hjelp av Papworth og Burke skulle man kunne identifisere disse tre forskjellige våpnene. Da må man kunne engelsk blasonering. Det kan være ganske fornøydlig å prøve seg på det, og det gir fin øvelse i å kunne forstå en heraldisk beskrivelse.

En bok som er nyttig for raskt å lære seg blasonering, er Iain Moncreiffe's *Simple Heraldry*.¹² Den kom første gang i 1953 og er siden kommet i flere opplag.

Vi skal se litt på blasonering fra eldre tider. I Universitetsbiblioteket i Trondheim er et verk av Jean le Feron, med våpen for franske konnetabler, stormestre, admiraler, marskalker osv.¹³ Der ser vi på våpnene for et par konnetabler (Ill. 2). Det første er våpen for Messire Gaucher de Crecy, seigneur de Chastillon sur Marne, pluss en rekke andre titler. Hans våpen beskrives slik: "Et portoit de guelles à trois pals de vair, au chef d'or chargé d'un Lyon de sable", hvilket blir "i rødt tre gråverks pæler, med gull skjoldhode med en svart løve". Her var det ikke noen problemer.

Det andre våpenet er for Messire Renauld eller Raoul de Clermont, dict de Neulle. Her lyder blasoneringen: "Et portoit de guelles à deux bars adorsez d'or, semé de treffles de mesme, au lambel d'azur, contrebrisé d'une molette d'argent sur le premier lambel". Det blir i rødt to adosserte gull barber, (og) feltet strødd med trekløver i samme farge (d.v.s. gull), over det hele en blå turnerkrave med et sølv sporehjul i første tunge. I moderne blasonering, for eksempel Rietstap, ville man si: "De gueules semé de tréfiles d'or, à deux bars adossés de même, brochant sur le tout". Man nevner altså først feltet

og hva det er strødd med, og så hovedmotivet.

Fisken barbe, hvis vitenskapelige navn er *Barbus*, er en benfiskslekt av karpefamilien. Flodkarpe (*Barbus barbus*) lever i elver i Mellom-Europa. Barben er en populær fisk i fransk heraldikk.

Turnerkraven i dette våpenet viser at dette er en sidegren av grevene av Nesle av slekten Clermont.

Feltet er som nevnt strødd med trekløver og de ytterste blir skåret over av skjoldkanten. Det er slik semé egentlig skal være. Det er en norsk kommune som har semé, nemlig Bykle som fører: "Grøn grunn strødd med sølv dropar". Rietstap kunne vel si: "De sinople semé de gouttes d'argent". Det kan også gjøres litt kortere, nemlig: "De sinople goutté d'argent". Jeg mener også jeg har sett "trefflé". Men på norsk lyder det vel litt affektert å si "bedråpet" eller "bekløvret". Imidlertid bruker ikke le Feron når feltet er blått strødd med gull liljer, "d'azur semé de fleurs-de-lis d'or", men bare, "semé de France".

Jeg har ikke sett at Bykle fører sitt våpen med de ytterste dråpene overskåret av skjoldkanten. Etter blasoneringen kan de vel egentlig gjøre det, hvis de skulle ha lyst.

Det ble ikke tid til å ta med platt-tysk blasonering i foredraget. Men jeg tar med et eksempel her. Det er kong Hans' våpenbrev 3. januar 1488 for herredsfogd Jes Thommsen til Kollund i Vis herred i Sønderjylland (Ill. 3).¹⁴ Den er vel litt vanskelig å forstå, men blasoneringen er egentlig tydelig nok. Den lyder slik: "Schild vnde Helm, Nemlich in dem Schilde eine opgehauen witte Tynen, dat Veldt in dem Schil-

Ill. 3. Jes Thommsens våpenbrev fra 1488. Rigsarkivet, København.
Jes Thommsen's grant of arms from 1488. Danish National Archives, Copenhagen.

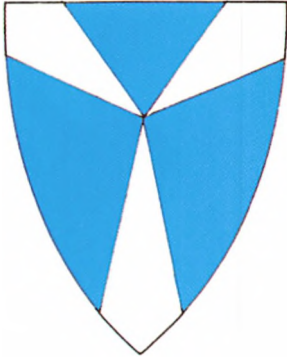
de ebbacn der Tynen roth, unde daneben der Tynen wyth, unde daneben bauen dem Schilde einen Helm, op dem Helme einen witten Appel mit dreem heelen roden strus Veddern in alle mathe". Våpenet viser altså en tinde som er rød over og hvit under og på hjelmen et hvitt eple med tre røde strutsefjær. Vi legger merke til at beskrivelsen er nøyaktig. Imidlertid hvis man ser på selve våpenbrevet, vil man oppdage at det som er beskrevet som hvitt er blitt svartbrunt. Det kommer av at man har brukt en farge som med årene har oksydet og blitt mørk.

Galbreaths lærebok i heraldikk er utgitt både på fransk og tysk. Der finner vi litt forskjell i blasoneringen. Mens skjoldhodet nevnes først i tysk blasonering, nevnes det sist i fransk blasonering. Vi kan ta som

eksempel Joinville som i blått førte tre gull neseklemmer under et sølv skjoldhode med en oppvoksende rød løve (Ill. 4). På tysk lyder det: "Unter silbernem

Ill. 4. Våpen for Joinville. Fra D. L. Galbreath.
The arms of Joinville. From D. L. Galbreath.

III. 5. Oppdal kommunes våpen.
The municipal arms of Oppdal.

Schildhaupt, darin ein wachsender roter Löwe, in Blau drei goldene offene Hanfbrechen oder Pferdebremsen". På fransk blir det: "D'azur à trois broyes d'or ouvertes, au chef d'argent chargé d'un lion issant de gueules".¹⁵ I norsk kommuneheraldikk nevnes skjoldhodet sist.¹⁶ Linbråka – nosklämma – gäddkäft, er et torturinstrument som ble brukt ved temming av hester.¹⁷

Det jeg nå vil ta for meg er Det Norske Riksarkivs form for blasonering eller beskrivelse av norske kommunevåpen, og jeg henviser til boken *Norske kommunevåpen*.¹⁸ Der er det åtte hovedregler for norske kommunevåpen. Regel nr. 3 lyder slik:

Motivet må kunne beskrives entydig med heraldiske faguttrykk.

Det er dette punktet jeg vil ta for meg. De aller fleste norske kommunevåpen som er fastsatt ved kongelig resolusjon etter siste verdenskrig, er meget enkle. Fordi de er så enkle, er det heller ikke noe problem å

beskrive dem. Men i noen tilfelle blir det etter min mening uklart eller mangelfullt. Vi kan ta for oss kommunevåpen for Oppdal kommune i Sør-Trøndelag (III. 5). Det er min favoritt når det gjelder norske kommunevåpen, tegnet av Einar H. Skjervold, Trondheim. Figuren skulle gi uttrykk for Oppdal som kommunikasjonsknutepunkt. I denne fjellkommunen møtes nemlig tre veier. Når jeg sier favoritt, så tenker jeg på den kunstneriske utførelse. Blasoneringen derimot, som jeg mener er Riksarkivets ansvar, sto til stryk. Den lød slik ved den kongelige resolusjon¹⁹. februar 1982: "I blått tre motstående sølv spisser fra hjørnene". Jeg gjør oppmerksom på at for norske kommunevåpen fastsatt ved kongelig resolusjon, blir det også fastsatt kommuneflagg, og der var beskrivelsen denne: "I blått tre motstående hvite spisser fra hjørnene". Nå pleier norske kommuneflagg å være firkantete, så hvordan tegner man tre spisser fra fire hjørner? Og hva om Oppdal skulle velge en annen skjoldform, for eksempel et halvrundt skjold? Heldigvis

III. 6. Dovre kommunes våpen. Med en muskusokse.
The arms of Dovre municipality. With a muskox.

Ill. 7. Fra venstre: Kommunevåpen for Skjervøy, Loppa og Rost. De to første med storskarv, den tredje med toppskarv.

From the left: the municipal arms of Skjervøy, Loppa and Rost. The first two with a great cormorant, the third with a European shag.

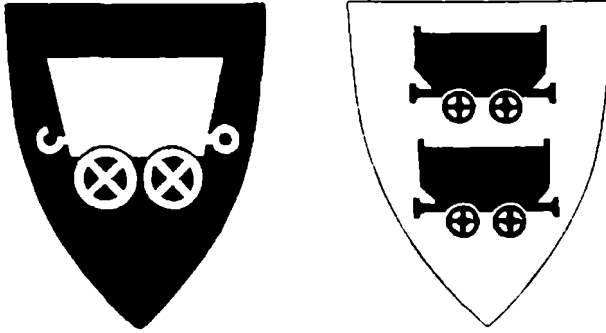
kom det neste år 13. mai 1983 ny kongelig resolusjon, som lød slik: "I blått tre motstøtende spisser i form av et gaffelkors". Den skulle ikke være til å misforstå.

Vi kan ta for oss noen andre motiver. Vi har for eksempel våpenet for Dovre kommune i Oppland, som viser en moskusokse eller polarokse (Ill. 6). Det svenske navnet er myskoxe og det vitenskapelige navn er *Ovibos moschatus*. *Ovibos* betyr egentlig sauokse eller fåreokse. Den minner da også både om sau (får) og storfe. Einar Skjervold har også her levert en utmerket våpentegning, stilisert, og det er ikke vanskelig å se hva slags dyr det er. Men hvordan lyder blasoneringen? Den er: "I sølv en svart moskus". Hva er da moskus, eller mysk på svensk? Ved å slå opp i et leksikon, finner vi: "Moskus (over lat., gr., persisk, fra sanskrit) flytende sekret som utskilles av en egen kjertel hos moskushjorten. Dets karakteristiske lukt skyldes særlig keton, muskon. I inntørket tilstand brukes moskus i parfymcr".

Jeg vet at det i aviser og blant godtfolk i Norge brukes det upresise uttrykk moskus om moskusokse. Men det blir ikke noe bedre for det. Og jeg har aldri i Sverige hørt myskoxen omtalt som mysk. Den grønlandske kommune Iktoqqortoornit (Scoresbysund) fører i sitt våpen bl.a. to "moskusoksehoveder". Det burde også vært tatt med at Dovres moskusokse har gull horn. Vi kan ikke si gull bevæpning, for da måtte klovene også være i gull.

Det Norske Riksarkiv opererer også med begrepet Skarv. Loppa kommune i Finnmark har: "I gull en svart skarv", Røst kommune i Nordland har: "I sølv tre oppvoksende svarte skarver", mens Skjervøy i Troms har: "I sølv et svart skarvchode" (Ill. 7).

Alle disse fuglene er betegnet som skarv, og det kan være vel og bra. Men her er det snakk om to forskjellige arter, storskarv (*Phalacrocorax carbo*) og toppskarv (*Phalacrocorax aristotelis*). Loppa og Skjervøy har storskarv. Hos Skjervøy har man også fått med den hvite kinn- og

Ill. 8. Fra venstre: Kommunevåpen for Meråker og for Evje og Hornnes. Med gruvevogner.
 From the left: The municipal arms of Meråker and of Evje and Hornnes. With mine tubs.

halsflekken som er karakteristisk hos gammel storskarv. Røst viser toppskarv med toppen på hodet. Men det er uheldig med sølv nebb på sølv bunn. Hvorfor fikk de ikke for eksempel gull nebb. Jeg viser til Dovres moskusokse som har gull horn på sølv bunn. Nå må jeg gjøre oppmerksom på at jeg egentlig er zoolog, og da blir jeg vel litt pirkete når det gjelder artsbetegnelser.

Vi kan ta for oss andre motiver. Jeg tenker på gruvevognene for Meråker kommune i Nord-Trøndelag og Evje og Hornnes kommune i Aust-Agder (Ill. 8). For Meråker lyder det: "I rødt en sølv vogn" og for Evje og Hornnes lyder det: "På gull grunn to svarte vogner". Er det her snakk om barnevogner, jernbanevogner, karjoler, landauere eller kareter? Av tegningene forstår vi at det må være gruvevogner de har tenkt på. Det er vogner som går på skinner og brukes i gruver til å frakte malm eller kull med. Men siden det er det man tydeligvis har tenkt på, hvorfor ikke nevne det i blasoneringen?

Båter er et populært motiv i norsk kommuneheraldikk. Det eldste båtmotivet i norsk kommuneheraldikk, er båten vi finner i Tonsbergs middelaldersegl, bortsett fra båten i reversen av Bergens middelaldersegl. Nordland fylkeskommune fører: "På gull bunn en svart båt med mast og råscil" (Ill. 9). Her er det tydelig nordlandsbåten man har tenkt på. Men hvorfor ikke da kalle det en svart nordlandsbåt med mast og råscil?

Ill. 9. Nordland fylkeskommunes våpen.
 The arms of Nordland county.

Ill. 10. Øverst fra venstre: Kommunevåpen for Verran, Sorøysund, Bø, Tana og Tjølling.
Uppermost from the left: The arms of Verran, Sorøysund, Bø, Tana and Tjølling.

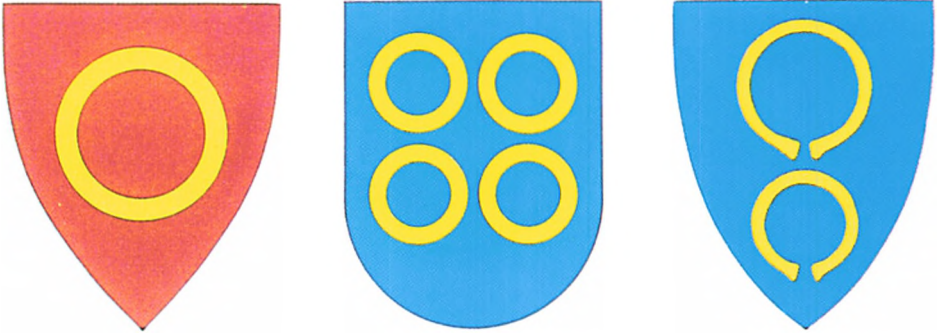
Verran i Nord-Trøndelag fører: “I blått en sølv båt med råseil og toppscil” (Ill. 10). Utgangspunktet for dette motivet var verranjekta, så hvorfor ikke da kalle det verranjekt?

Bø kommune i Nordland fører: “I svart en halv sølv båt med mast og råseil”. Bø i Vesterålen har en værhard beliggenhet og mange er de historier og sagn om draugen som seiler forbi i sin halve båt. Draug (på gammelnorsk draugr) er en avdød, enten han bor i gravhaugen eller forlater den for å oppsøke de levende. I senere norsk folketro er draugen en som har druknet på sjøen og ikke kommet i kristen jord. Han

er derfor ondsinnet og vil trekke folk etter seg. Hører eller ser man draugen, varsler det dødsfall.

Men vi har andre båter. Tjølling kommune i Vestfold fører: “På blå bunn to sølv langskip”. Motivet skal vel oppfattes som vikingtidens langskip, så her har man faktisk flottet seg ved å kalle det langskip.

Sorøysund kommune i Finnmark fører: “I blått tre sølv båter, 2-1”. Hva slags båter det er tenkt på her, er ikke godt å si. Kanskje er det ment robåter. Tana kommune i Finnmark fører: “I rødt tre gull båter”. Man har vel tenkt på den slanke og elegante elvebåten som er et tradisjonelt

III. 11. Fra venstre: Kommunevåpen for Ringerike, Hadsel og Aukra.
 From the left: the municipal arms of Ringerike, Hadsel and Aukra.

framkomstmiddel i Tanavassdraget. Så her ville jeg ha brukt betegnelsen elvebåter.

Ringer forekommer også i norsk kommuneheraldikk (III. 11). Vi har Ringerike i Buskerud fylke med i rødt en gull ring, Hadsel i Nordland fylke med i blått fire gull ringer – 2, 2 og Aukra i Møre og Romsdal fylke med på blå grunn to gull ringar, 1-1. Ringerike og Hadsel har korrekt blasonering. Men Aukra er mer tvilsom. Utgangspunktet her er en armrings funnet i en bronsealdergrav. Dette kan man ikke bare kalle en ring. Det er jo en åpen ring. Jeg har lett i litteraturen, men ikke funnet lignende ringer. Imidlertid tror jeg faktisk at jeg her ville bruke to bronsealder armringer med åpning vendt nedover. Det hadde det vært mening i.

I heraldikken har vi begrepet taggesnitt. Det heter på engelsk engrailed og på fransk engrêlé. Motsatt taggesnitt heter på engelsk invecked, og på fransk cannelé. Her skal vi først se på våpenet til Kvinesdal kommune i Vest-Agder, som fører: “I blått et sølv gaffelkors dannet ved tagges-

snitt”. Dette er som det skal være (III. 12).

Men når vi tar for oss våpenet for Vestre Slidre i Oppland, er jeg ikke så glad for blasoneringen., som lyder slik: “På blå grunn eit sølv sjøblad omgjeve av sølv bord laga med taggesnitt”. I Vestre Slidre er det tre kirker. En av dem er Slidredomen, som er en stenkirke fra ca. 1170. I koret er det malte dekorasjoner fra middelalderen, bl.a. et våpen med det motivet kommunen har valgt til kommunevåpen. Den opprinnelige eier kjenner man ikke, det er ikke våpen for gudbrandsdølen Guttorm Eiriksson.¹⁹ Dette har jeg også diskutert med Ivar Aars som kjenner Slidredomen meget godt. I norske kommunevåpen skal det ellers bare være ett motiv, men siden det er et gammelt middelaldervåpen, fikk kommunen lov til å bruke det uten endring.

At vi her har et sjøblad er opplagt. Men å kalle det som omgir sjøbladet bare for bord, gir grunn til misforståelse. En bord, eller det vi kaller skjoldbord dekker hele kanten av skjoldet. I følge Jürgen Arndt og Werner Seegers Wappenbilderordnung,

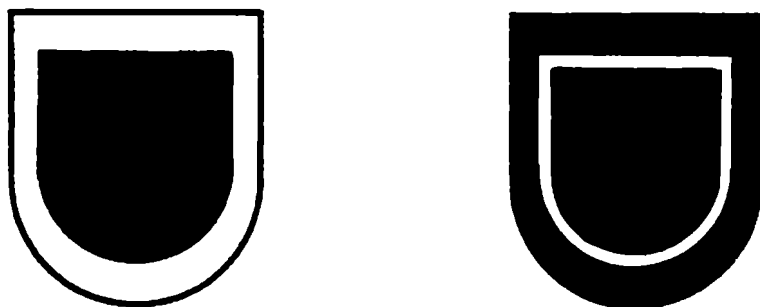
III. 12. Fra venstre: Kommunevåpen for Kvinesdal, Vestre Slidre og Surnadal.
From the left: the municipal arms of Kvinesdal, Vestre Slidre and Surnadal.

heter det på tysk Schildbord eller Schildrand. På fransk heter det bordure og på engelsk border eller bordure. Det vi har i Vestre Slidres våpen, kaller Arndt og Seeger, Innenbord eller schwebendes Schildbord (III. 13). På fransk blir det orle og på engelsk orle eller tressure. Vi kunne på norsk passende kalle det svevende skjoldbord. Så kommer vi til taggesnittet. Det er riktig at det på innsiden er taggesnitt, men på utsiden er det omvendt taggesnitt.

Den samme feilen finner vi ved våpe-

net for Surnadal i Møre og Romsdal. Det er beskrevet som: "På grøn grunn ein skråstilt tvillingstreng laga med taggesnitt". For det første ville jeg ikke kalle dette strengcr, men skråbjelker. Skal det være strengcr, må de være smalere. For det andre har skråbjelkene taggesnitt bare på oversiden, mens det er omvendt taggesnitt på undersiden.

Våpenet for Nesset kommune i Møre og Romsdal er ikke helt enkelt å blasonere (III. 14). Det beskrives slik: "På blå

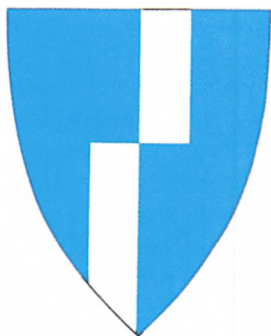

III. 13. Fra venstre: Skjoldbord og svevende skjoldbord. Fra J. Arndt og W. Seeger.
From the left: Bordure and tressure. From J. Arndt and W. Seeger.

grunn ein sølv pæl, avskoren og forskuva mot venstre”. Etter min mening kan det være vanskelig å tegne våpenet etter den beskrivelsen. Men vi er så heldig at en av den østerrikske hertugs vasaller Zirn, førte et lignende våpen (Ill. 15).²⁰ Rictsap beskriver dette slik: “De gueules au pal d’argent, déjoint sur le milieu, la moitié supérieure à dextre et la moitié inférieure à senestre, les angles s’entretouchant”. Det oversetter jeg med “I rødt en sølv pæl, avskåret på midten, øvre halvdel mot dexter og nedre halvdel mot sinister, hjørnene berører hverandre”.

For Nettet som er speilvendt av Zirn, ville det bli: “D’azur au pal d’argent, déjoint sur le milieu, la moitié supérieure à senestre et la moitié inférieure à dextre, les angles s’entretouchant”. På nynorsk blir det: “På blå grunn ein sølv pæl avskoren på midten, øvre halvdel mot venstre og nedre halvdel mot høgre, hjørna rører ved kvarandre”.

Vi skal så ta for oss spisser (Ill. 16). Sandøy i Møre og Romsdal fylke fører: “I blått tre sølv spissar som møtest i høgre

Ill. 14. Kommunevåpen for Nettet.
The municipal arms of Nesset.

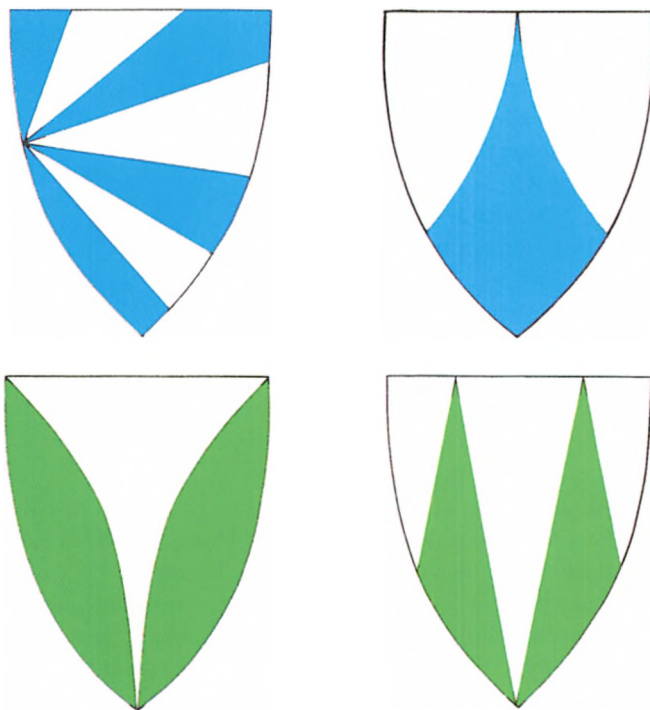

Ill. 15. Våpen for Zirn, vasall hos hertugen av Østerrike. Tegning av H. Nissen.
The arms of Zirn, vassal of the duke of Austria. Drawing by H. Nissen.

skjoldrand”. Vanylven i i Møre og Romsdal fylke fører: “På grøn grunn ein nedvend sølv spiss laga med bogeliner”. Sykkylven i Møre og Romsdal fylke fører: “I sølv ein blå spiss laga med bogeliner”. Vestnes i Møre og Romsdal fylke fører: “I raudt to gull spissar mot venstre”, og Mosvik i Nord-Trøndelag fylke fører: “I sølv to grønne spisser”. Alle disse våpenene har spisser som går helt ut til skjoldkanten.

Rollag kommune i Buskerud fylke ville også ha spisser, og fører i rødt to gull spisser som møtes i øvre skjoldkant (Ill. 17). Nå ønsket kommunen at spissene ikke skulle gå helt opp til øvre skjoldkant, men ha litt “luft” over. Riksarkivet i Oslo uttalte imidlertid at motivet måtte gå opp til øvre skjoldkant for å tilfredstille de heraldiske reglene.

Er det så at en spiss i norsk kommuneheraldikk må gå ut til skjoldkanten? Hva da med Sula, Rauma og Lesja (Ill. 18)? Sula i Møre og Romsdal fylke fører: “I blått eit sølv skjoldhovud med nedvend

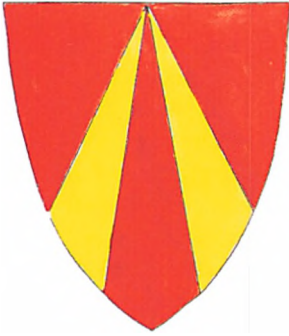

Ill. 16. Øverst fra venstre: Kommunevåpen for Sandøy, Sykkylven, Vanylven og Mosvik.
Uppermost from the left: The arms of Sandøy, Sykkylven, Vanylven and Mosvik.

spiss”, Rauma i Møre og Romsdal fylke fører: “I blått tre opprette sølv spisser”, og Lesja i i Oppland fylke fører: “På sølv grunn blå skjoldfot med spiss oppover”. Men der går ikke spissene ut til skjoldkanten. Jeg viser imidlertid til Jürgen Arndt og Werner Seeger, *Wappenbilderordnung*.²¹ Der fant jeg et motiv: pily of ... points conjoined in middle chief, eller tre spisser som møtes midt i skjoldhodet (Ill. 19). I ettertid er jeg ikke helt sikker på hva Arndt og Seeger mener med “in middle chief”, om de mener virkelig midt i skjoldhodet eller midt på øvre kant av skjoldhodet. Engelske “piles” når ikke all-

tid helt ut til skjoldranden. Men selv om Rollag ikke fikk “luft” over spissene, så synes jeg de har fått et meget vakkert våpen.

Dette foredraget kan virke som sur kritikk, men det er ikke meningen. Jeg kommer med forslag til forbedringer. Vi må heller ikke glemme at i de aller fleste tilfelle er det gode blasoneringer for norske kommunevåpen. Siden 1982 har jeg skrevet om over 300 norske kommunevåpen, og av disse er det vel 16 som jeg her setter fingeren på. Det Norske Riksarkiv bør derfor kunne være meget godt fornøyd med sitt arbeide.

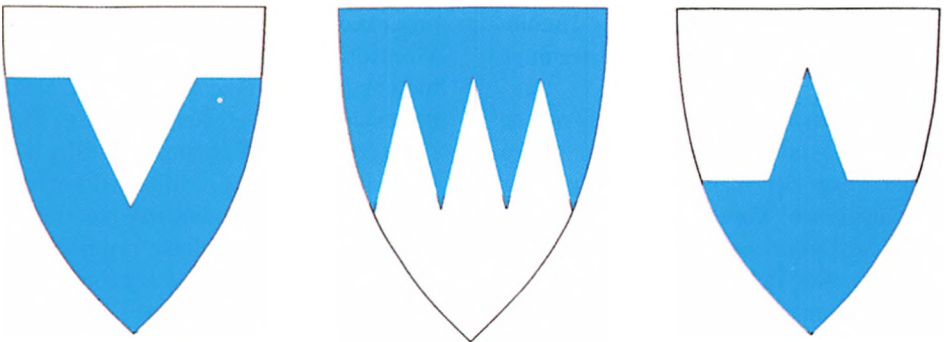
Ill. 17. Kommunevåpen for Rollag.
The municipal arms of Rollag.

Imidlertid har jeg et forslag. Vi har et verk, *Nordisk heraldisk terminologi*, som kan være nyttig ved blasonering.²² Men jeg synes ikke alltid at verket gir svar på de spørsmål man stiller seg. Hva om man reviderte og utvidet dette verket? Da kunne *Wappenbilderordnung* være nyttig.²³ Det har blasonering både på engelsk, fransk og tysk.

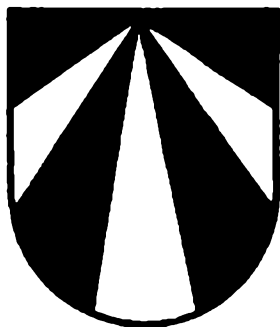
Mitt emne i dette foredraget var blasonering av norske kommunevåpen. Men under konferansen i Kalmar ble også mo-

tivene i norsk kommuneheraldikk diskutert. Hallvard Trætteberg har ansvar for at norske kommunevåpen i dag fortrinnsvis skal fremstilles med en farge, ett metall og ett motiv eller delelinje, men som kan gjentas. Han ivret også for den heraldiske flatestil. Målsettingen var "Å gjen-skape kvalitetsheraldikk på middelaldergrunnlag etter det gamle kravet til enkelhet". Nå kan det selvfølgelig diskuteres om middelalderheraldikken var så enkel som Trætteberg ville ha det til. Allerede på 1200-tallet finner vi våpen med flere enn to tinkturer og omkring 1300 har vi praktiskjold i rene hautrelief. Men når det er sagt, må jeg si at det Norske Riksarkiv har gjort en god innsats. Man har kommet frem til fine og enkle motiver som er gode blikkfang når man kjører langs veien i Norge. Jeg finner ingen grunn til å gå over til mer kompliserte våpen enn det man har, nå når nesten alle norske kommuner har fått sitt våpen. Man står jo faktisk ved slutten av dette arbeidet.

Det har vært klaget over at noen norske kommunevåpen ligner for meget på hver-

Ill. 18. Fra venstre: Kommunevåpen for Sula, Rauma og Lesja.
From left: The municipal arms of Sula, Rauma and Lesja.

Ill. 19. Spisser som møtes midt i skjoldhodet.
Fra J. Arndt og W. Seeger.
Pily of ... points conjoined in middle chief.
From J. Arndt and W. Seeger.

andre. Det kan ikke spille noen særlig stor rolle, siden kommunevåpen fortrinnsvis brukes lokalt. Imidlertid har jeg ingen problemer med å se forskjell på våpnene for Klæbu og Kvam eller for Solrød i Danmark og Sør-Varanger i Finnmark. At de enkliste våpen finnes i flere land, er heller ikke noe nytt i heraldikken. Jeg kan nevne at Scropes gull skråbjelke i blått førtes også av grevene Thun de Hohenstein i Böhmen og av Cassagnet marki av Fimarcon i Frankrike. Videre førte slektene Heripont i Belgia, Durfort og Humières i Frankrike og Zotra i Italia det samme våpen.²⁴

Da Sørum kommune fikk våpen maken til det Roos af Hjelmsäter fører, var jeg betenkt over det, men ellers har jeg sans for "historiske" våpen etter slekter som er utdøde. Det er ingen grunn til brisering av disse. Når det gjelder Ørland, så har ørlendingene kunnet se fru Inger Ottesdatters våpen på Austrått-borgen i flere hundre år. Da jeg var yngre, seilte et vakert lokal fartøy på Trondheimsfjorden.

Det bar navnet Fru Inger og hadde den yngre Rømer-ætts våpen i baugen.

Flere av våre riksvåpen er opprinnelig familievåpen. Bruk av familievåpen som offentlige våpen finner vi også i Frankrike. Der fører provinsen Languedoc Toulouse-korset etter slekten Toulouse, uten brisering. Artois fører våpen etter Robert den første, greve av Artois. Han var yngre bror av kong Ludvig den hellige, og han førte: "Blått strødd med gull liljer, belagt med en rød turnerkrave med tre tunger og hver tunge belagt med tre gull kasteller". Kastellene var etter hans mor som var prinsesse av Castilla.

Når det gjelder Sveios våpen med kløvd lilje, så er det flere som har ført liljen uten stjerne. Det viser Kolbjørn Ekkje i sitt verk "*Den kløyvde lilje*".²⁵ En av dem var den norske erkebiskop Vinalde Henriksson (Heinrekson) (erkebiskop 1387-1402). Han skal ha vært prest fra Linköping.

Hermelin ble nevnt i en diskusjon. Hermelin fremstilles av Woodward med de svarte "royskatthalespissene" på hvit bunn. Men i middelalderen var feltet ofte sølv. Hermelin på "the Stall plates" for hosebåndsridderne i St. George's Chapel i Windsor Castle hadde sølv felt, ikke hvitt.²⁶ Jeg kan ikke svare for hvordan hosebåndsridderens våpen er i dag. Men College of Arms, London fremstiller hermelin med hvit bunn.²⁷ Men andre igjen i vår tid har hermelin med sølv bunnfarge. Gråverk, som er det mørke ryggskinn og lyse bukskinn av vinterdrakten på ckorn (ekorre, egeren) sydd sammen på en spesiell måte, pleier man å illustrere med blått og sølv.

Noter

1. S. Clemmensen: *Middelalderens våpenbøger – den første heraldik i farver*. – Heraldisk Tidsskrift 8:78, 1998, s. 329.
2. J. B. Rietstap: *Armorial général. Précédé d'un dictionnaire des termes du blason*. London 1965 (1884). 2 bind. Fransk blasonering av ca. 105 000 våpen, særlig nederlandske, franske og tyske. Supplement 11 bind.
3. V. & H. V. Rolland's *Illustrations to the Armorial général by J.-B. Rietstap*. Baltimore 1967. 3 bind.
4. J. van Hclmont: *Dictionnaire de Renesse*. Leuven 1992. Med illustrasjonsbind.
5. B. Burke: *The General Armory of England, Scotland, Ireland and Wales comprising a Registry of Armorial bearings from the earliest to the present Time*. London 1969 (1884). 1185 sider.
6. J. W. Papworth: *Ordinary of British Armorial*. London 1961.
7. J. Siebmacher's *Grosses Wappenbuch*. Neustadt an der Aisch 1978-1986. 35 bind + noen ekstrabind. – Beskrivelse og illustrasjoner av våpen fra det tyske område.
8. J. Arndt und W. Seeger: *Wappenbilderordnung*. Neustadt an der Aisch 1996. Band 1. 2. ergänzte und berichtigte Auflage.
9. S. T. Achen. *Danske adelsvåbener. En heraldisk nøgle*. København 1973. 623 s. ill.
10. Skandinavisk vapenrulla. 1963-
11. J. Woodward: *A Treatise on Heraldry British and Foreign with English and French Glossaries*. Newton Abbot, Devon 1969 (1892), s. 105-106.
12. I. Moncreiffe and D. Pottinger: *Simple Heraldry, cheerfully illustrated*. Edinburgh 1979. 64 s. ill. Anmeldelse i Heraldisk Tidsskrift 4:40, 1979, s. 453-454.
13. J. le Féron: *Les armoiries des connestables, grand maîtres, chancelliers, admiraux, mareschaux de France & preuosts de Paris*. Paris 1628.
14. *Fortegnelse over Danmarks breve fra Middelalderen*. 2. Rk., 3. Bd., (1479-1488). København 1930, s. 634.
15. D. L. Galbreath (und) L. Jéquier: *Lehrbuch der Heraldik*. München 1978, s. 132. D. L. Galbreath (et) L. Jéquier: *Manuel du blason*. Lausanne 1977, s. 132.
16. *Norske kommunevåpen*. Oslo 1987. Borge i Østfold fører "Rødt med gull skjoldhode dannet ved tindesnitt (s. 55). Sula i Møre og Romsdal fører: "I blått eit sølv skjoldhovud med nedvend spiss" (s. 170).
17. J. Rancke: *Linbräka – nosklämma – göddkäft*. – Heraldisk Tidsskrift 7:64, 1991, s. 190.
18. Se note 16, side 38.
19. H. Nissen: *Nye kommunevåbener i Norden*. – Heraldisk Tidsskrift 7:62, 1990, s. 53. T. S. Vadholm: *Norske kommunevåpen i 100 år*. – Heraldisk Tidsskrift 9:82, 2000, s. 41.
20. Se note 15, side 133.
21. Se note 8, side 80.
22. *Nordisk heraldisk terminologi*. Svenska nationalkommittén för genealogi och heraldik. Lund 1988. Upag. ill.
23. Se note 8.
24. Se note 19, T. S. Vadholm og note 11, side 129.
25. K. T. Ekkje: *Den kløyvde lilje*. Svcio 1982. 73 pag. bl. ill.
26. Se note 11, side 63.
27. For noen år siden fikk jeg fra College of Arms våpenet for Edward Hammond of Ufford co: Suffolk, som han gjorde krav på ved "The Visitation of London" i 1687.

De såkalte "visitations" var inspeksjoner som engelske herolddere foretok ved forskjellige tidspunkter i tiden fra 1530 til 1688, for å kontrollere de våpen som var i bruk. College of Arms bruker ikke xerox eller fotografier. De sendte meg isteden Edward Hammonds våpen nydelig malt i tinkturer. Våpenet er kløvd av gull og blått, med tre halve løver (leoparder) i motsatte farger, to over en. Mellom løvene er en firblading i hermelin. På hjelmen et ulvhode kvadrert av gull og blått, forsynt med firbladingen som i skjoldet. Mens det for gull er brukt gullfarge, er det for bunnfargen i hermelin brukt hvitt. Se H. Nissen: *En innføring i begrepet heraldikk. Med noen eksempler fra Trondelag*. – Trondhjemske samlinger. 1991, s. 5-50. Våpenet er gjengiitt på baksiden av omslaget av heftet.

Slekten Bowes fører: I hermelin tre røde langbuer spent med svarte strenger. For til slutt å gjøre det hele litt komplisert, så har R. Innes-Smith i sitt lille hefte *An Outline of Heraldry in England and Scotland*. Lodge Lane, Derby 1973, s. 3, avbildet hermelin i dette våpenet med sølv bunnfarge.

Summary

Blazonry is the oral or written description of heraldic arms, and is intended to enable arms to be unambiguously drawn or painted. It is solely concerned with the content, not whims of fashion. The technique of blazonry underwent significant revision in western Europe around 1250, and a more stringent, standardised content was introduced. A knowledge of heraldry must have been an element in the education of many noblemen.

Shakespeare was certainly familiar with heraldic terminology. This is seen in *Hamlet*, where Hamlet meets the actors, and a quotation is given from a play that was never performed (Act II, Scene II, Enter four or five Players. The rugged Pyrrhus, -..).

However, the point is lost in translations to German or a Scandinavian language, for instance, since British and French heraldry employ special terms for tinctures.

We can learn a great deal about the practical application of blazonry from a work like Rietstap's *Armorial Général*, which contains descriptions of about 105,000 heraldic arms, particularly from the Netherlands, Germany and France. Other countries are also represented, but mostly only regarding the arms of noblemen. V & H. V. Rolland's "*Illustrations to the Armorial Général by J.-B. Rietstap*" shows his illustrations.

The heraldic key (ordinary), "*Dictionnaire de Renaissance*", by Jan van Helmont is used to identify unknown arms.

A work in the British Isles that resembles Rietstap's is Burke's "*The general Armory of England, Scotland, Ireland and Wales*". The ordinary for Burke is J. W. Papworth's "*Ordinary of British Armorial*". No volume of illustrations for Burke exists, but the heraldic arms of British noblemen can be seen in the works by Rollands.

A recently published work is Siebmacher's "*Wappenbuch*", 35 volumes. It covers the Germany and contains both descriptions and illustrations of German heraldic arms.

Scandinavian works include "*Danske*

adelsvåbener” by S. T. Achen, and “*Skandinaviske vapenrulla*”.

Woodward’s “*A Treatise on Heraldry, British and Foreign*” is useful for theoretical aspects of blazonry. It has a chapter on “Rules of blazon”. Woodward points out that there is a slight difference between English and French blazonry, and that “if the Ordinary itself be charged, its charges are named next”. As an example he mentions that “the arms of Wilmot, Earl of Rochester, are thus blazoned: – Argent, on a fess gules between three eagle’s heads erased sable, as many escallops or.” The French custom is a little different “the charges upon the ordinary are named before those on the field. Thus the arms of the poet Corneille are: – d’Azur, à la fasce d’or, chargée de trois têtes de lion de gueules, et accompagnée de trois étoiles d’argent, posées deux en chef et une en pointe.” However, it

seems as though the French manner of blazonry is also sometimes used in England, too.

The article mentions examples of blazonry from a French work from 1628 by Jean le Feron, and an example of blazonry written in Low German.

Some examples of blazonry of Norwegian municipal arms are mentioned that are considered to be not as good as they might have been. However, since I have redescribed more than 300 Norwegian municipal arms in *Heraldisk Tidsskrift* since 1982, the blazonry is sufficiently clear in most cases.

The basic principle is that Norwegian municipal arms that are approved by Royal Decree must have one metal, one colour and one charge or partition, which may be repeated. Because these arms are so simple, their blazonry does not pose a problem in most cases.

Seksten aner må man have Epitafiet i Galten Kirke

Af Steen Clemmensen

Lidt nord for Hadsten hæver en stejl bakkeknoled sig op fra den gamle landevej mellem Skanderborg og Randers. Fra knolden er der en pragtfuld udsigt over Lilleådalene. Men i 1100-tallet var det nok vigtigere, at placeringen sikrede, at Galten herreds største kirke kunne ses viden om. Størrelse er relativt. Nørre Galten Kirke er lille i forhold til dom- og klosterkirkerne. Men den af mark- og frådsten byggede kirke er med sine senere tilkomne seks krydshvælv og engang righoldige kalkmalerier et markant minde om

egnens daværende stormænds betydning.

Med det tidlige 1600-tals standsbevisethed in mente kan det derfor ikke undre os, at en herremand – i sin høje alderdom og som den sidste af sin slægtsgren – ønskede at sætte sig et varigt og bekosteligt minde, der kunne gøre indtryk. Ej heller at han valgte dette sted langt fra hans daglige bolig og virkefelt i Sønderjylland.

Selv om de gentagne besøg af tyske og svenske krigsmænd under Trediveårskrigen havde kostet landet og adelen dyrt, var der kontanter nok til at Thomas Juell i

III. 1. Korbueepitafiet med stifterfigurer af Thomas Juell og Maren Bolle og statuer af Moses og Johannes Doberen. I koret ses barokaltertavlen af eg. der ligeledes er skåret i 1648 af Mester A.S. *Epitaph and altarpiece by Master A.S. carved in oak 1648.*

Ill. 2. Gravstenen over Thomas Juell og Maren Bølle i et stille hjørne uden for Galten kirke. På den slidte sten ses stadig våbener for Juell, Bølle, Kaas og Ulfeld.
A tranquil resting place for the gravestone with ancestral arms of Thomas Juell and Maren Bølle.

slutningen af 1640erne kunne hyre en af tidens bedste træskærere, "Mester A.S.", til at supplere prædikestolen fra 1635 med en barokaltertavle og et imponerende epitafium i egetræ.¹

Epitafiet (ill. 1) omslutter den middelalderlige korbue med to stifterfigurer. En rustningsklædt Thomas i sin bedste alder og hans rosenkindede hustru Maren knæler nederst under barokudsmykningen og to piedestaler med statuer af Moses og Johannes Døberen. Øverst er placeret en stor sort tavle med ægteparrets data i guldskrift. Under de to familievåbener slynger to sæt med hver 15 aner sig ned gennem fire sektioner langs tavle og korbue. Udførelsen og opsætningen er en af de flotteste i dansk adelsheraldik. Hvert våbenskjold er sirligt udskåret og bemalet samt forsynet med hjelmtægn og fliget hjelmklæde.² Ud over epitafiet har parret ladet hugge en næsten 2 x 2 m stor gravsten af granit forsynet med våbenerne Juel, Bølle, Kaas og Ulfeld.³ Gravstenen er nu opmuret uden for kirken (ill. 2).

Man kan let tilgive hr. Thomas og fru Maren, at de med deres respektive 85 og 75 år valgte at overlevere en mere flatterende end sandfærdig præsentation af deres udseende til eftertiden. Men det kan undre en materialistisk og datafikseret nutid, at de har ofret betydelige summer på en anetavle, som blot er en prangende skuret. Og dog, vores egen tid er vel lige så fyldt med glaccet overflade og brug af penge til at imponere og fremhæve egen storhed. Hvis man ikke er helt fin i kanten, så kan man jo digte lidt, og med ekstravagance og fremtræden få omgivelserne til at bukke, beundre og undlade at kontrollere fakta.

Før sagen er, at stamtavlen ifølge epitafiet tilsyneladende er ren fantasi. Det er ikke blot opdelingen i sektioner, der gør det vanskeligt at forlige præsentationen med den agnatisk-kognatisk springende orden, som normalt anvendes på gravminer.⁴ Der er overhovedet ingen orden. Og så langt som familieforholdene kan rekonstrueres, er der betydeligt udfald af forfædre (-mødre!) på begge sider. Til gengæld har man genbrugt adskillige og suppleret med et par af landets finere familier.

Lad os, inden vi ser på epitafiets indhold og eventuelle forbindelse til parrets familieforhold, recapitulere det lidt, de sparsomme kilder har bevaret om parret og deres historie.

Hr. Thomas var født i 1562 i 6. led af den mangelgrænsede (stjerne-)Juel slægt,⁵ hvis første led skrev sig til Ugelstrup i Ulfborg herred 10 km vest for Holstebro, mens oldefaderen, Iver (3. led), supplerede med Åstrup i Salling. Efter hjemkomsten fra sin dannelsesrejse overtog den 21-årige formynderskabet over den svagelige fader og dermed driften af godset Estrup nær Vejen i Sønderjylland.⁶ Estrup var kommet til familien gennem farmoderen Lene Rosenkrantz sammen med en andel i Palsgård ved Juelsminde. Bort set fra tilstedeværelsen ved kroningen af Christian IV i 1596 og en kort deltagelse i Kalmar-krigen som næsten 50-årig må hele hans lange aktive liv have været i det sønderjyske. Han giftede sig med den knap 10 år yngre forældrelose Maren, der var opvokset hos sin moder, Kirsten Clausdatter Ulfeld, på nabogodset Skodborghus.

Ud over Estrup erhvervede han – vel mest gennem arv – andele i Nandrup på Mors og i Palsgård, nabogodset Sønder-

III. 3. Detalje af epitafiet med de postulerede aner for Thomas Juul, 1562-1647. Våbenerne er grupperet i sektionerne D1, D2-6, D7-8 (Friis, Juul), D9-10 (Kaas, Juul), D11-16.
Detail of the epitaph with the imaginary ancestors of Thomas Juul. Note sectioning.

skov (købt 1614), hvor han i en alder af 58 år lod en ny, stadig stående, hovedbygning opføre, og på samme tid godset Kollerup ved Hadsten (samt endnu en part i Palsgård) efter sin kusine Ingeborg. Kollerup var fru Ingeborgs arv efter sin moder Maren Tornekrans, og uden anden tilknytning til Juel-slægten.

En af den nu gamle mands få langture gik til prins Christians bryllup i København i 1634. I forbindelse med dette må han have frasolgt sine fjernere liggende godsandele, en halvpart i Nandrup til den fjerne grandnevø Otto Kaas og sin halvpart af Palsgård til Ernst Normand, der var gift med ejeren af den anden halvdel. Men han beholdt Kollerup. Har han allerede på det tidspunkt besluttet, at dette skulle være hans sidste hvilested? Galten Kirkes prædikestol er skåret i 1635, og vidner om hans forbindelse til denne egn.⁷ Prædikestolen kan næppe være blevet skænket af naboen Niels Friis (af Vadsbjerggård) til Favrskov, da denne blev begravet i den syd for Lilleåen beliggende Lyngå kirke.

Hvor Juel-klanen på denne tid hørte til blandt den betydeligere del af den jyske adel, var fru Maren, som underskrev sig Bølle, femte og sidste led af en sidegren af Orning-slægten, hvis stamfader var ikke-adelig rådmand i Ålborg.⁸ Rådmand Svend Ornings to sønner delte den nu forsvundne herregård Eget sydvest for Frederikshavn. Den (yngre?) søn Otte Svendsen ved man intet om, men hans søn Svend giftede sig med Anne Mortensdatter Vognsen (af Stenshede) og blev begravet i Vognsen-familiens kirke Tolstrup nær Hjermitslev. Der er dog kun hustruens fire aner, der findes på gravstenen der.⁹

Marens fader, Morten, som stadig skrev sig til den gamle halvpart i Eget, kom endnu et trin op ad stigen med ægteskaberne, først med Maren Clausdatter Bild og dernæst med Kirsten Ulfeld. Han må have overtaget Maren Bilds gods Vosnæsgård nord for Århus, da hans datter med Kirsten Ulfeld skrev sig hertil. Morten sluttede som lensmand på Koldinghus, hvor han døde i 1574 enten kort før eller kort efter datterens fødsel.

Enken, Kirsten Clausdatter Ulfeld, trak sig tilbage til Vrannerupgaard lige vest for Kolding, men mageskiftede den med kongens Skodborghus i 1580.¹⁰ Skodborghus og Estrup ligger mindre end 10 km fra hinanden, så den purunge Maren må have kendt arvingen til Estrup i de ni år, der gik inden moderen døde i 1589. Bekendtskabet mellem naboerne må have været ganske tæt, for Marens halvbroder Eggert Abildgaard lod kærlighed gå forud for pligt og ære og bortførte Thomas' søster Mette, mens hun var på vej til sin familie på Vejle-egnen. Eggert og Mettes hurtige ægteskab gav nogen misstemning mellem de to familier, men ikke mere end at det kunne forliges med en undskyldning på herredagen 1589, efter at Eggert havde overtaget Skodborghus.¹¹ Få år senere giftede Thomas sig med Maren og de to svogre fungerede tæt sammen i egnens liv.¹² Samlivet på Estrup, hvor parret deltes om godsadministrationen, var barnløst, og i begyndelsen af 1620'erne flyttede de ind i den nybyggede hovedbygning på Sønderskov, der lå tæt på Kolding-Ribe vejen. Begge døde på Sønderskov og efterlod sig Thomas' søsterbørn Manderup og Dorte Abildgaard og Manderup Due som hovedarvinger.¹³

DEXTER

Thomas C:n Juel d. 1647

9 FFFM Kaas T2	13 FFMM Banner (2)	11 FMFM Friis (2)	15 FMMM Juel (4)	10 MFFM Juel (3)	14 MFMM Kaas (2)	12 MMFM Munk (M15,2)	16 MMMM Lunge (M12)
5 FFM Lange (Munk) ♥		7 FMM Friis T4	6 MFM	8 MMM Ulfstand ♥			Juel (2)
	3 FM Banner T6				4 MM Hak T7		
	1 F Juel T1				2 M Rosenkrantz T3		

SINISTER

Maren M:r Bølle (Orning) d. 1648

9 FFFM Ulfeld (2)	13 FFMM Friis (T4,3)	11 FMFM Rosenkrantz M8	15 FMMM Lange ♥	10 MFFM Dyre M4	14 MFMM Oxe ♥	12 MMFM Kaas (T2,3)	16 MMMM Strahendorf M10
5 FFM Juel (T1,5)		7 FMM Gøye ♥		6 MFM Rotfeld M11		8 MMM Bølle ♥	
	3 FM Ulfeld M2				4 MM Hak (T7,2)		
	1 F Bølle (Orning) M1				2 M Munk M15		

III. 4. Juel-Bølle epitafiets våben opstillet i agnatisk-kognatisk rækkefølge. Våben D8 + D7 + S7 + S8 er placeret på midterkonsollen under den sorte tavle. Familier, der indgår i anerækken efter Danmarks Adels Aarbog, er skrevet i fed type og med angivelse af placering blandt Hr. Thomas (T1) og Fru Marens (M1) aner. Tal i parentes angiver genbrug. ♥ Angiver, at slægtskabet er imaginært.

Mangler: Vestenie, T5; Sort/Liljesparre, T8; Fasti, T9; Skram, T10; Rantzau, T11; Høg (gl.), T12, M16; Reberg, T14; Vognsen, M3; Halvegg (Væbner), M6; Lunov, M7.

The arms on the epitaph in agnatic-cognatic order. Ancestral families are in bold with proper place indicated. Arms number 7+8 are on a console below the black tablet. Numbers in parenthesis indicate reuse of ancestral arms. ♥ Indicate an imaginary relationship.

Deres liv var levet i Sønderjylland, men mindet om dem blev ikke sat i den forfaldne godskirke i Malt sogn,¹⁴ men i Nørrejylland i Galten kirke. Her viser våbenerne på det imponerende epitafium (ill. 3 og 4), hvilken betydning Juel-klanen har haft. Ikke mindre end fem Juel-våbener

sikrer, at Juel'erne dominerer tre af de fire anegrupper. Tilstedeværelsen af flere af landets fineste familier, Rosenkrantz, Gøye, Oxe, Banner, Ulfstand, Kaas og Lange forstærker indtrykket af et par, der har haft forbindelse til rigets top gennem generationer.

Thomas C:n Juel 1562-1647

9 FFFM	13 FFMM	11 FMFM	15 FMMM	10 MFFM	14 MFMM	12 MMFM	16 MMMM
<i>Fasti</i>	<i>Munk</i>	<i>Rantzau</i>	<i>Munk</i>	<i>Skram</i>	<i>Reberg</i>	<i>Høg (gl)</i>	□
5 FFM		7 FMM		6 MFM		8 MMM	
<i>Vestenie</i>		<i>Hak</i>		<i>Banner</i>		<i>Sort ?</i>	
	3 FM				4 MM		
	<i>Rosenkrantz</i>				<i>Friis (Vadskjærgård)</i>		
	1 F				2 M		
	<i>Juel (stjerne)</i>				<i>Kaas (sparre)</i>		

Maren M:r Bølle (Orning) 1575-1648

9 FFFM	13 FFMM	11 FMFM	15 FMMM	10 MFFM	14 MFMM	12 MMFM	16 MMMM
□	□	<i>Rotfeld</i>	<i>Munk</i>	<i>Strahlendorf</i>	□	<i>Lunge (gl)</i>	<i>Høg (gl)</i>
5 FFM		7 FMM		6 MFM		8 MMM	
□		<i>Lunov</i>		<i>Halvegg (Væbner)</i>		<i>Rosenkrantz</i>	
	3 FM				4 MM		
	<i>Vognsen</i>				<i>Lunge (Dyre)</i>		
	1 F				2 M		
	<i>Bølle (Orning)</i>				<i>Ulfeld</i>		

III. 5. Oversigt over familienavne for de 16 aner for Thomas Juel og Maren Bølle i henhold til Danmarks Adels Aarboeg. □ Hustruen til forfaderen er ukendt. Opstillingen er i agnatisk-kognatisk rækkefølge.

Family names of the 16 ancestors of Thomas Juel and Maren Bølle in agnatic-cognatic order. □ The wife of the ancestor is unknown.

Men den opmærksomme besøger i Galten Kirke undrer sig. Ifølge gravstenen burde hr. Thomas' moder være en Kaas, men på epitafiet hører alle tre Kaas'er til tipoldeforældrene! Skyldes den afvigende placering, at anctavlen følger et andet mønster end den mest almindelige agnatisk-kognatisk springende opstilling? Næppe, for så burde der være parallelitet mellem opstillingen af hr. Thomas' og fru Marens aner. Og blot en overfladisk sammenligning med oplysningerne i Danmarks Adels Aarboeg viser, at mødrene og fædrener aner er blandet sammen (ill. 5). Men det står værre til. Ikke mindre end ni familier mangler på epitafiet. Nok er Orningerne dårligt dokumenteret, men det er

først og fremmest Juel-aner, der mangler. Med lidt god vilje kunne enkelte af de 'tilsatte' familier indpasses på de ikke-udfyldte hustruplader, men ikke alle seks og slet ikke på de valgte steder.

De nærmeste af hr. Thomas' fædrener¹⁵ og mødrene¹⁶ aner er medtaget, men i tilfældig orden. Søsteren Mette¹⁷ og hendes datter Dorte Eggertsdatter Abildgaard¹⁸ var lidt mere heldige med den traditionelle opstilling af deres aner. Mettes aner er næsten korrekte, men hos Dorte er den ældste generation ombyttet (svarende til T5-T8). I alle tre tilfælde er mormoders mor (T8 Sort?) erstattet med et Juel-våben. Kusinen, Ingeborg af Kollerup, som har fælles fædrener våbener med hr.

Ill. 6. Detalje af epitafiet med de postulerede aner for Maren Bolle (1573/75-1648). Bemærk S1 Bolle (Orning) og S8 Bolle samt S7 Gøye-varianten.
Detail of the epitaph with the imaginary ancestors of Maren Bolle (1573/75-1648).

Thomas har kun en enkelt mindre væsentlig fejl og ombytning.¹⁹

Modsat er kun fru Marens moder sikkert placeret på Galten epitafiet (ill. 6). Af hendes øvrige fædrener aner²⁰ kendes i dag kun Vognsen-familien. På farmoderen Anne Mortensdatters gravsten i Vendssyssel findes fire våbenr (Vognsen af Stenshede, Lunov, Rafvad/Lunge (Urne), Munk), hvoraf Rafvad/Lunge (Urne)-våbenet må være indsat i stedet for Rotfeld (FMFM) og repræsentere Christence Olufsdatter Lunge (FMFMM / MMB) – en hyppigt forekommende ombytning.²¹ Blandt fru Marens mødrener aner²² genfindes en Rosenkrantz og en Strahlendorf på epitafiet, men sidstnævnte er tidligere end anerækken på broderdatteren, ovennævnte Dorte Eggertsdatter og hendes mand Wenzel Rothkirks epitafium i Tjæreborg kirke ved Ribe.

Galten epitafiet er interessant på flere måder. Dels er det kunstnerisk flot udført med – efter moderne viden – næsten fejlfri gengivelse af våben og hjelmtægn. Dels er det usædvanligt med så mange fejl, at det er umuligt at vurdere om et givet våben er medtaget af fri fantasi, eller om det er oplyst af opdragsgiveren. Ancopstillingen i Galten spænder over tidsrummet fra Margrethe I til Frederik III, næsten 250 år. Det kræver en stærk familietradition at fastholde viden om de korrekte familieforhold i alle led over 4-5 generationer. I hr. Thomas og fru Marens tilfælde kan traditionen ikke have været særlig stærk. Det skyldes nok en kombination af flere forhold, deres forældre døde tidligt, de kom begge af familiegrene, der var tynde og udskilt for mange led siden og de opnåede så høj en alder, at de

næppe har haft megen kontakt med de få og af senere generationer, som kunne bidrage med viden. Nok sørgede man for at kende familieforholdene og sikre dokumentation, hvor der kunne være tale om arv, men kun sjældent i forbindelse med bestilling af gravminder. Som i Galten findes der i mange kirker flere gravmæler med overlappende anerækker, men forskelligt indhold.

For alle gravmæler og ligprædikenstik må der have foreligget flere skriftlige noter og forarbejder. Stenhuggeren, billedskæreren eller kobberstikkeren må have haft såvel en aneopstilling som skitser af hvert enkelt våben til rådighed. Normalt findes de fleste fejl på gravminder i tipoldeforældrenes og tidligere generationer, typisk ombytninger eller erstatering af den korrekte person med hendes moder eller stedmoder. Der forekommer markant færre fejl blandt oldeforældrene og blandt bedsteforældrene så få, at her må det oftest være kunsthåndværkeren, som har forbyttet et par sedler eller set galt på forlægget. Viden om våbenet til en given familie kan en erfaren billedskærer, der som "Mester A.S." har arbejdet for mange adelige familier, selv have skaffet sig.²³ Men det er vanskeligt at forestille sig, at bestilleren skulle have overladt tilrettelæggelsen af ancopstillingen helt i kunsthåndværkerens hænder.

Udvalget og opstillingen af aner må hr. Thomas og fru Maren selv have foretaget. Hvor meget af det vi ser i dag, der er deres valg, ved vi desværre ikke. De gentagne restaureringsarbejder, hvor detaljer som våbenernes placering ikke er dokumenteret, har ødelagt rækkefølgen.²⁴ Tilstedeværelsen af Hak, Skram, Vestenic, Rot-

feld, Dyre og Strahlendorf samt den nære families brug af den traditionelle springende orden tyder dog på, at der har været en vis viden om anerne og deres opstilling, men ikke nok til at tilfredsstille ambitionerne. Det pyntede Thomas Christoffersen Juell og Maren Mortensdatter Bølle på og opnåede det de ville. De fik deres 16 aner – og et imponerende minde, der er beundret, beskrevet og vedligeholdt gennem hundreder af år.

Noter

1. Lise Gotfredsen: *Nr. Galten Kirke*. Menighedsrådet, Nr. Galten 1985, upag.
2. Nationalmuseets arkiv, Nr. Galten Kirke, rapporter over restaureringsarbejderne 1981-85; epitafiet er restaureret i flere omgange bl.a. af maler C.W. Pløt i 1887 efter anvisning af Magnus-Pedersen, hvor nogle af våbenskjoldene formentlig er blevet ombyttet, og i 1951 samt 1981-85, hvor alle våbenskjolde er opmalet efter et ikke-angivet forlæg – formentlig Svend Tito Achen: *Danske Adelsvåbener. En heraldisk nøgle*. – København 1973.
3. Nationalmuseets arkiv, Nr. Galten Kirke, tegning af Søren Abildgaard, u.å.
4. Knud Prange: *Våbenanetavlen*. Heraldiske Studier 1. – København 1982.
5. *Danmarks Adels Aarbog*. [DAA] – København 1888-d.d. (*stjerne*)-*Juell-slægten*, DAA 1927.
6. DAA 1927, s. 19; *Kancelliets Brevbøger 1584-88*. – København 1906, s. 305;
7. Som note 1.
8. *Orning-slægten*, DAA 1907, s. 25.
9. *Vognsen af Stenshede*, DAA 1936, II, s. 93; Nationalmuseets arkiv, Tolstrup Kirke, tegning af Magnus-Pedersen 1907.
10. *Ulfeld-slægten*, DAA 1923, s. 499; *Kronens Skøder 1535-1648*. – København 1890-92, s. 228.
11. DAA 1929, II, s. 11.
12. *Kancelliets Brevbøger 1596-1602*. – København 1908, s. 248+289+778.
13. P.G. Ørberg: Maren Bøllers brev. Skalk nr. 4, 28-32, 2000; *Kancelliets Brevbøger 1633-34*. – København 1936, s. 740; H. K. Kristensen: *Hovedgården Estrup i Malt herred*. Historisk Samfund for Ribe Amt. – Varde 1968, s. 12-20.
14. Oluf Nielsen: *Historiske Efterretninger om Malt Herred (Ribe Amt)*. [Nielsen M] – København 1870, reprotryk 1976, s. 19; *Kancelliets Brevbøger 1593-1596*. – København 1910, s. 190.
15. Thomas Juells fædre: 1F = *Christopher Juell*, DAA 1927, II, s. 14; 3 FM = *Lene Rosenkrantz*, DAA 1985-87, s. 684; 5 FFM = *Karen Vestenien*, DAA 1932, II, s. 185; 7 FMM = *Kirsten Hak*, DAA 1896, s. 168; 9 FFFM = *Karen Skram (Fasti)*, DAA 1892, s. 137; 11 FMFM = *NN Rantzau*, DAA 1896, s. 168; 13 FFMM = *Margrethe Munk*, DAA 1905, s. 300; 15 FMMM = *Gertrud Munk*, DAA 1905, s. 298.
16. Thomas Juells mødre: 2 M = *Kirsten Kaas*, DAA 1899, s. 207; 4 MM = *Mette Friis*, DAA 1942, II, s. 70; 6 MFM = *Abel Hoeg (Banner)*, DAA 1949, II, s. 22; 8 MMM = *Bodil Oluvsdatter (Sort?)*, DAA 1942, II, s. 69. A. Thiset og P. L. Wittrup: *Nyt dansk Adelsleksikon (NDA)*. – København 1904, s. 272; 10 MFFM = *Ellen Skram*, DAA 1916, s. 469; 12 MMFM = *Kirsten Høg*, DAA 1898, s. 246; 14 MFMM = *Kirsten Reberg*, DAA 1911, s. 373; 16 MMMM = ukendt. Slægterne *Sort* og *Liljesparre* førte samme våben, men Bodil er formentlig datter af Oluf Sort, NDA.

17. Nu forsvundet epitafium for Eggert Abildgaard (et sæt ombytning 5/7) og Mette Juell (nr. 8 udskiftet med Juell) i Vejen Kirke, Nationalmuseets arkiv, tegning af Abildgaard 1774; 8 aner for hver i springende rækkefølge; Nielsen M, s. 68; *Abildgaard*, DAA 1929, II, s. 3 og 11.
18. Epitafium i Tjæreborg Kirke, Skast Herred over Wenzel Rothkirk, Kirsten Reedtz og Dorte Abildgaard i J. C. Bille-Brahe: *Gravmindernes vidnesbyrd*. Heraldiske Studier 2. – København 1985, nr. 60, s. 69; Nationalmuseets arkiv, Tjæreborg Kirke, tegning af Abildgaard 1774.
19. Gravsten i Århus Domkirke over Mandrup Parsberg og Ingeborg Juell, DAA 1927, II, s. 18, *Danmarks Kirker*; *Århus Amt* 16.2, 1972, s. 795.
20. Maren Bøllers fædre: 1 F = *Morten Bølle (Orning)*, DAA 1907, s. 31; 3 FM = *Anne Vognsen (af Stenshede)*, DAA 1936, II, s. 98; 5 FFM = ukendt; 7 FMM = *Dorte Lunov*, DAA 1903, s. 256; 9 FFFM = ukendt; 11 FMFM = *Mette Rotfeld*, DAA 1912, s. 427; 13 FFMM = ukendt; 15 FMMM = *Maren eller Julien Munk*, DAA 1903, s. 256 + 1905, s. 302.
21. Se note 9.
22. Maren Bøllers mødre: 2 M = *Kirstine Ulfeld*, DAA 1923, II, s. 499; 4 MM = *Dorte Lunge (Dyre)*, DAA 1891, s. 155; 6 MFM = *Karen Væbner*, DAA 1946, II, s. 100; 8 MMM = *Karen Rosenkrantz*, DAA 1985-87, s. 687; 10 MFFM = *Beate Strahlendorf eller Mette Schwerin*, DAA 1923, II, s. 499; 12 MMFM = *Kirsten Lunge*, DAA 1902, s. 311; 14 MFMM = *NN Paris eller Anne Grubbe*, DAA 1946, II, s. 100; 16 MMMM = *Margrethe Høg*, DAA 1898, s. 246.
23. Chr. A. Jensen: *Anmeldelse af Otto Ryd-*

beck: Två märkliga Konstnärer. Fra Arkiv og Muscum 2.Rk. 1.Bd, 1916-26, s. 324-325.

24. Se note 2.

Summary

One of the most imposing baroque epitaphs is that of Galten Church a few kilometers north of Hadsten in Northern Jutland commemorating the nobleman Thomas Juell († 1647) and his wife Maren Bølle (†1648). It is carved from oak and decorated with full-size sculptures of the deceased, Moses and John the Baptist as well as 32 sets of arms of their ancestors. Their large granite gravestone with 4 shields and corresponding crests may be seen outside the church. The choice of this church as funeral site is peculiar as the nobleman and his wife spent their long (85 and 75 years) lives at Estrup and Sønderkov manors in Southern Jutland – 150 km distant.

The couple donated an altar piece and a carved pulpit as well. But the epitaph with the arms is the key work. But almost 2/3 are imaginary relations and the remaining 13 arms are distributed with little regard for their proper place according to the customary agnatic-cognatic order of presentation. Taking into account that later repairs might have changed the order of presentation, the explanation must be that Thomas Juell, who inherited the manor of Kollerup in Galten Hundred at the age of 58, chose this site rather than his decrepit parish church of Malt in order set himself and his wife a conspicuous and lasting memorial as the last scions of their family branches – and did not mind that it would only be a fictitious showcase.

Jan Ranekes bibliografi 1949-2001

Av Dag M. Hermfelt

Jan Raneke 1914-

Den svenske heraldikern och formgivaren, fil. dr. Jan Raneke har i mer än 50 år levererat betydande heraldiska bidrag i svenska och utländska facktidskrifter. Jan Raneke har även ett grundmurat rykte som skicklig formgivare och konstnär. Han har genom åren komponerat, formgivit och beskrivit fler än 300 heraldiska vapen till enskilda personer, föreningar och kyrkliga samfundigheter och dessutom ett stort antal heraldiska och icke heraldiska exlibris. Även internationellt har han rönt stor uppmärksamhet både som heraldiker och formgivare och han är sedan 1991 ledamot av den franska Académie Internationale d'heraldique, där han innehar stol nr. 10.

Han har också tilldelats svenska och internationella förtjänstmedaljer för sitt heraldiska författarskap och för sin formgivning.

Sedan 1999 är Jan Raneke också hedersledamot av Societas Heraldica Scandinavica, en sammanslutning som han för övrigt var med om att instifta 1959. Jan Raneke är även hedersmedlem i Svenska heraldiska föreningen samt i Genealogiska föreningen. Allt detta sammantaget gör att Jan Raneke i dag måste betraktas som den ledande svenske heraldikern, en ställning som han behållit under decennierna.

Föreliggande arbete är ett försök att bibliografiskt sammanfatta Ranekes heraldiska insatser.

1949

1. Heraldik. // Släkthistorisk tidskrift ; 1949, s. 2-3.
2. Otto Hupp : in memoriam. // Släkthistorisk tidskrift ; 1949, s. [65].

1950

3. Nya vapen och exlibris : (Menk, von Wernstedt, Hernestäl, Elfving). // Släkthistorisk tidskrift ; 1950, s. 113-115.
4. Sköldar för Villingsberg i Närke. (Funck, Nohlanwähr, Rehnskiöld, von Hofsten). // Släkthistorisk tidskrift ; 1950, s. 116.

1951

5. Heraldik : min hobby. // Information / Stensholms fabriks AB personaltidskrift (Jönköping) ; 1951:1, 8 s.

1952

6. Altaruppsatsen i Baldringe kyrka. // Ystads allehanda ; 1952-07-11.

1955

7. Schweizerisches Wappenfenster in Schweden. // Archivum heraldicum (Lausanne) ; 1955:1/2, s. 12-13.

1960

8. Heraldik på hålkort. // Heraldisk tidskrift ; 1960, s. 23-26.
9. Nya släktvapen. (Trulsson, Cervin, Bergkvist, Tufvesson). // Heraldisk tidskrift ; 1960, s. 84-85.

1961

10. Medeltida vapengrupper. // Heraldisk tidskrift ; 1961, s. 105-114.

1962

11. Finlands länsvapen [bidrag]. // Heraldisk tidskrift ; 1962, s. 254-256.
12. Släkten Falkenbergs tolv schackrutor. // Heraldisk tidskrift ; 1962, s. 233-235.

1963

13. En heraldisk felrestaurering [Kvidinge kyrka]. // Heraldisk tidskrift ; 1963, s. 290-292.
14. Inledning [anvisningar]. // Skandinavisk vapenrulla ; 1963, s. [4]-[5].
Tillsammans med Christer Bökwall
15. Ett sfragistiskt problem. // Heraldisk tidskrift ; 1963, s. 363-364.
16. Uppsala ärkestift 800 år. // Sydsvenska dagbladet ; 1963-10-11.
17. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Scheffler, Halbo, Cervin, Byhr, Bågstam, Meurling, Stok, Glambeck, Nymark, Raneke, Haxthausen, Lindquist, Rambe, Sevelius, Glimme, Falk). // Skandinavisk vapenrulla ; 1963.
18. Ytterligare ett bidrag till Tre Kronor. // Heraldisk tidskrift ; 1963, s. 309.

1964

19. [Vapenbilder]. // S. Otto Brenner, Nachkommen Gorms des Alten,

König von Dänemark – 936 – : mit Wappen von Jan Raneke. – Copenhagen, 1964. – xv, 477 s.

Tillsammans med S. Otto Brenner
Även upplaga 1978

20. [Vapenformgivning med blasonering och släktartikel] : (Brenner, Bergkvist, Stiernstedt, Hallström, von Zweigbergk, Bennich, Hargeby, Carlénfelt, Nyblom, Ullsax, Heymowski, Rostock, Afzelius, Skov, Dahlstedt). // Skandinavisk vapenrulla ; 1964.
21. Svensk heraldisk flora : [recension av Frithiof Dahlby, Svensk heraldisk uppslagsbok. – 1964]. // Sydsvenska dagbladet ; 1964-05-15.

1965

22. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Onsberg, Röding, Skeel, Ljusterdal, Axmar, Hagemann, Cappelen, Lyshöi, Bjerkemo). // Skandinavisk vapenrulla ; 1965.

1966

23. En middelalderlig våbenfrise i København. [bidrag]. // Heraldisk tidskrift ; 1966, s. 191-200.
Tillsammans med Sven Tito Achen
24. En 1300-talssignet funnen i Skåne. // Heraldisk tidskrift ; 1966, s. 147.
25. Heraldik. // Lilla uppslagsboken ; Bd 4, sp. 754-757.
26. Heraldik i landskap, län, kommun och härad. // Sydsvenska dagbladet ; 1966-04-30.
27. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Björkman, Verwohlt, Thornberg, Amberg, Wright, Åberg, Dahlerus). // Skandinavisk vapenrulla ; 1966.

1967

28. Den svenska adelns vapenbok. – Stockholm, 1967. – 259 s.
Tillsammans med Frithiof Dahlby
29. Sydöstskånsk heraldik : Knutsföreläsning vid Adelsdrickningen i Tumathorps S:t Knuts gille 1967. // *Then sølf fuel : gillesblad för Tumathorps S:t Knuts gille* ; 1967:2, s. 4-6.
30. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Essén, Åkeby, von Warnstedt, Garpenhed, Malmros, Heyerdahl, Landahl, Alsøer, Goos). // *Skandinavisk vapenrulla* ; 1967.

1968

31. Heraldik. // *Data* : illustrerad uppslagsbok för familjen ; Bd 4, s. 1628-1630.
32. Några synpunkter på heraldisk formgivning. // *Heraldisk tidsskrift* ; 1968, s. 357-358.
33. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Neumüller, Dannvik, Lambert). // *Skandinavisk vapenrulla* ; 1968.
34. Vapenmålningarna i Ystads gråbrödrakloster. // *Ale : historisk tidskrift för Skåneland* ; 1968:3, s. 16-30.

1970

35. Brabant, ett medeltida häroldsområde. // *Heraldisk tidsskrift* ; 1970, s. 9-26.
36. Drottning Desiderias vapen. // *Heraldisk tidsskrift* ; 1970, s. 28.
37. Ett heraldiskt altarbrun i Ödeby, Närke. // *Heraldisk tidsskrift* ; 1970, s. 97-104.

38. Tosterup och Ödeby : två heraldiska tolkningsproblem från tiden kring sekelskiftet 1500. // *Uppsats för påbyggnadskurs i konstvetenskap. – Konstvetenskapliga institutionen. – Lunds universitet, 1970. – 30 s.*
39. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Colbjörnsen, Brauerhielm, von Friesendorff, Juul, Wallin, Ehrensverd, Scharffenberg, Tralau, Wrangel, Thott, Stridh, Syversen, Schambye, Apeltig, Colliander, Drakenheim, Löwenhielm, Sigurdh, Löwenson, von Blixen). // *Skandinavisk vapenrulla* ; 1970.

1972

40. Sköldformens utveckling på danskt område 1140-1500. // *Heraldisk tidskrift* ; 1972, s. 262-263.

1973

41. Gillesstandar för Tumathorps S:t Knut. // *Then sølf fuel : Gillesblad för Tumathorp S:t Knuts gille* ; 1973, s. 3,5.

1974

42. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Aldefors, Allgurén, Andersson, Bartholdy, Berg, Hultén, Olm-Hieronymussen, Sjölin, Söderholm, Åkerman). // *Skandinavisk vapenrulla* ; 1974.

1975

43. Annorlunda vapenlära. // *Kompani-officeren* ; 1975:12, s. 12-13.
44. Bergshammarvapenboken : en medeltidsheraldisk studie. – D. 1-2. – [Lomma], 1975. – 387 s.
Diss. Lund : Lunds universitet
Résumé en français

45. Vapenböcker. // Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid ; Bd 19, sp. 508-510.

46. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Bjerkhagen, Funck, Lundblad, Thedin, Wachtmeister, Örnskär). // Skandinavisk vapenrulla ; 1975.

1976

47. Medeltidsmålningarna i Västra Sallerups kyrka : nyfynd och nytolkningar. // Ale : historisk tidskrift för Skåneland ; 1976:3, s. 20-34.

Tillsammans med Torkel Eriksson ...

48. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Bergquist, von Bockelmann, Jönsson). // Skandinavisk vapenrulla ; 1976.

1977

49. Svenskt medeltidsvapen tinkurdokumenterat på tyskt klaffbord. // Heraldisk tidskrift ; 1977, s. 277-278.

50. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Falkö, Theander). // Skandinavisk vapenrulla ; 1977.

51. Variations de la forme et des proportions de l'écu 1140-1500 dans diverses régions. // Donald Lindsay Galbreath, Manuel du blason. - Nouv. éd. - Lusanne, 1977. - s. [82]-83.

1978

52. Nya släktvapen : (Bergquist, Falkö, Jönsson, Wikfors). // Vapenbildern ; 1978:4, s. 3.

53. Två medeltida stridssköldar. // Fornvännen ; 1978, s. [229]-232. Summary

54. [Vapenbilder]. // S. Otto Brenner, Nachkommen Gorms des Alten, König von Dänemark - 936 - : mit

Wappen von Jan Rancke. - 2. Ausg. - Lyngby, 1978. - 477 s.

Tillsammans med S. Otto Brenner
1. uppl. 1964

55. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Porizka, Wikfors). // Skandinavisk vapenrulla ; 1978.

1979

56. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Ahlner, Ahlqvist, Bengtsson, Björkman, Ericsson, Lindholm, Olsson, Sahlström, Sandsten, Stjernswärd, Wallsten). // Skandinavisk vapenrulla ; 1979.

1980

57. Ett heraldiskt praktverk : [recension av Ottfried Neubecker, Heraldik. Kilder, brug, betydning. - 1979]. // Heraldisk tidskrift ; 1980, s. 102-103.

1981

58. Aposteln Andreas i Skurup. // Iconographisk post ; 1981:1, s. 13-18. Summary

59. Från Vasa till Bernadotte : fem svenska dynastier. - Stockholm, 1981. - 31, [1] s.

Tillsammans med Adam Heymowski
Även upplagor 1984, 1988 och 1996

60. Heraldisk okunnighet. // Sydsvenska dagbladet ; 1981-07-06.

1982

61. Die Löwenwappen im mittelalterlichen Skandinavien. // Genealogica & heraldica : report of the 14th International congress of genealogical and heraldic science in Copenhagen 25-29th of August 1980. - s. 113-[120]. Tryckt 1982

62. Svenska medeltidsvapen. – D. 1. – Bodafors : Doxa, 1982. – 80, 422 s.
63. Svenska medeltidsvapen. – D. 2. – Bodafors : Doxa, 1982. – [4] s., s. 423-900, s. 85-124.
Summary
64. Tommarps gamla stadssigill. // Curt Wallin, Tommarps urkundsbok 1085-1600. – D. III: 1450-1535. – Tomelilla, 1982. – s. 259-260.
65. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Abrahamsson, Anderberg, Bertsson, Börnerheim, Böös, Cedergrén, Cronholm, Dahlberg, Ekenerantz, Fjellner, Grape, Hellberg, Jarnvall, Klöfverskjöld, Kreuger, Kronenlowe, Liljeblad, Lindskog, Lundberg, Rehbander, Rixtorp, Ronquist, Rosensparr, Sandberg, Swande, Thärnström). // Skandinavisk vapenrulla ; 1980-1982.
Tryckt 1982

1983

66. Postens landskapsvapenserier. // Svensk heraldisk tidskrift ; 1983, s. 30-31.
67. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Ackerlind, Ahl, Broberg, Burman, Bävermalin, Chronquist, Dingertz, Gefvenberg, Höök, Krok, Norrlund, Ohrling, Cohn-Tersaeus, Tumathorps Sankt Knuts Gille, Örtengren). // Skandinavisk vapenrulla ; 1983.

1984

68. Från Vasa till Bernadotte : fem svenska dynastier. – 2. uppl. – Stockholm, 1984. – 31, [1] s.
Tillsammans med Adam Heymowski Även upplagor 1981, 1988 och 1996
69. En norsk-svensk vapensten. // Heraldisk tidskrift ; 1984, s. 256-258.

70. Till frågan om Ängsömålningarnas datering. // Fornvännen ; 1984, s. [104]-107.

Summary

71. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Malmö børsällskap, Ahlfors, Richert, Andersson, All, Ellerström, Hallgard, Lindquist, Linge, Lundén, Malmquist, Norrman, Qvarner, Silfverberg, Strom, Stoer, Vieweg). // Skandinavisk vapenrulla ; 1984.

1985

72. Blasoneringsteknik : genmäle. // Heraldisk tidskrift ; 1985, s. 98.
73. Svenska medeltidsvapen. – D. 3. – Bodafors : Doxa, 1985. – [3] s., s. 128-156, 901-958, [185] s., 157-200.
74. Svenska medeltidsvapen : rättelser och tillägg. – Bodafors : Doxa, [1985]. – [6] s.
75. Swedish medieval heraldic sources. // Sources de l'héraldique en Europe occidentale : actes du 4^ue colloque international d'héraldique / Roger Harmignies (ed). – Bruxelles, 6.-10. V., 1985. – s. [174]-178.
76. Tre skänestäder för 900 år sedan. [Lomma]. // Saxo : kulturhistorisk årsbok för Skåneland ; 1985, s. 12-17.
Tillsammans med Carl-Fredrik Föllin och Tor Flensmarck

1986

77. Heraldikern Sven Tito Achen avliden. // Sydsvenska dagbladet ; 1986-11-22.
Även i: Svenska dagbladet ; 1986-11-23.
78. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Alm, Anderson, Berggren (från Krokstad), Bruun, Ekström, Finne, Garde-

meister. Holstein-Kruse-gruppen, Jevne, L.öfström, Olsson (Hoff), Olsson (från Marstrand), Oxelcrantz, Swartling, Tibell, Tiger, Wennerholm, Zetterberg). // *Skandinavisk vapenrulla 1985-1986*.

Tryckt 1986

79. Våbengruppen Havelberg [teknningar]. – [Falsterbo] : [Stift. Skandinavisk vapenrulla]. – 1986. – [14] s.
Tillsammans med Poul greve Holstein

1987

80. The coat of arms : a symbol of the family. // *Swedish American genealogy* ; Vol. VII(1987):1, s. 1-6.
81. Nordisk heraldisk terminologi. – Lomma, 1987. – [96] s.
82. [Vapenformgivningsexempel] : // Carl-Alexander von Volborth, The art of heraldry. – Pole, 1987. – s. 197-198.

1988

83. Från Vasa till Bernadotte : fem svenska dynastier. – 3. uppl. – Stockholm, 1988. – 31, [1] s.
Tillsammans med Adam Heymowski
Även upplagor 1981, 1984 och 1996
84. Förord. // Casimir Sparre Lindhe, Variera heraldiska vapen mera : heraldisk skissbok med stilisering av sköldemärke. – 2. uppl. – Lund, 1988. – [2] s.
85. Det heraldiska vapnet. // *Medeltid*. – Skövde, 1988. – s. 89-99.
86. Min bok handlar om heraldik : genmäle. // *Släkthistoriskt forum* ; 1988:1, s. 7-8.
87. Några exempel på adelsvapen utanför reglerna. // *Arte et marte : meddelanden från Riddarhuset* ; 1988, s. 3-5.

88. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Ahrén, Bratt, Cedersparr, Dahlman, Dahmskjöld, Holmström, Joelsson, Kjellgren, Löfström, Molund, Morgan, Möllefors, Rosendahl, Stavenow, von Sydow, Törnqvist, Västra Frölunda församling). // *Skandinavisk vapenrulla* ; 1987-1988
Tryckt 1988

1989

89. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Blom, Hesselheim, Lansier, Luckmann, Lövenbalk, Olsson (Katt), Simrishamns kyrkliga samfällighet). // *Skandinavisk vapenrulla* ; 1989.
90. Svenska medeltidsvapen : rättelser och tillägg. Bodafors : Doxa, 1989. – [19] s.
91. Den äldsta vasen. // *Vapenbilden* ; 1989, s. 335-336.

1990

92. Jag gör så gott jag kan : genmäle. // *Släkthistoriskt forum* ; 1990, s. 5.
93. Medeltidsfrälset i Sjuhäradsbygden. – Känn Sjuhäradsbygden. / Stiftelsen Känn Sjuhäradsbygden (utg.). – D. 5, (Medeltiden). – Borås, 1990. – s. 52-57.
94. Svensk adels heraldik med Klingspors vapenbok. – Malmö, 1990. – 499 s.

1991

95. Linbråka – nosklämma – gäddkäft. // *Heraldisk tidsskrift* ; 1991, s. 190-197.
96. Tre exempel på heraldisk problemlösning 1991. // *Vapenbilden* ; 1991, s. 398-400.
97. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Bremberg, von Carlsburg, Ekblom, Grahl-Madsen, Hector, Jansson, Lindholm, Ljungberg, Thorén, Yderholt). //

Skandinavisk vapenrulla ; 1990.

Tryckt 1991

98. Åtter och vapen i det medeltida Dal.
// Västgöta-Dal ; 1989-1990, s. 26-31.
Tryckt 1991

1992

99. Släkt med Vasaätten? // Populär historia ; 1992:5, s. 49.
100. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Bergenheim, Bolling (från Västergötland), Hejdenberg (från Hellvi), Johnsson, Lindström, von Schéele, Skånelands flagga, Skånelands vapensymbol, Stadenfelt). // Skandinavisk vapenrulla ; 1991-1992.
Tryckt 1992.
101. Ärkebiskopar och biskopar i Lund : Series Archiepiscoporum et Episcoporum Lundensis. – Lund, 1992. – [6] s.
102. Riddarvapnen från Sonnenburg : ett återfunnet krigsbyte. – (Katalog / Statens historiska museum ; 118, 1991) : [recension]. // Vapenbilden ; 1992, s. 407-411.

1993

103. Hermelin [om tinkturen hermelin]. // Vapenbilden ; 1993, s. 458-460.
104. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Ad sciendum, Bassoe, Bringéus, Buckhorn, Bäckström, Hallberg, Hammar, Krappe, Lidgren, Molin, Sommerville, Svensson, Åkesson, Aanby). // Skandinavisk vapenrulla ; 1993.

105. Vapensköldarna på kastellet : heraldisk utredning. // Jan Svanberg, Sankt Göran och draken. – Stockholm, 1993. – s. 196-198.
Även upplaga 1998.
106. Clara Nevéus, Ny svensk vapenbok. – 1992 : [recension]. // Bibliotekstjänsts sambindningshäfte ; 1993, häfte 17. – Lund.

1994

107. Dubbel liljeinfattning. // Vapenbilden ; 1994, s. 487-490.
108. Skedens hemlighet. [ett föremål från skeppet Kronan]. // Vapenbilden ; 1994, s. 493-494.
109. "Vasen" : en kommentar. // Vapenbilden ; 1994, s. 495.
110. Ny kommunvapenbok : [recension av Per Andersson, Svensk vapenbok för köpingar och landskommuner 1863-1970. – 1994]. // Vapenbilden ; 1994, s. 472-473.
111. Riddarvapnen från Sonnenburg : ett återfunnet krigsbyte. – (Katalog / Statens historiska museum ; 118, 1991) : [recension på tyska]. // Fornvännen ; 1994, s. 73-75.

1995

112. Adam Heymowski. [in memoriam]. // Heraldisk tidsskrift ; 1995, s. 104.
113. Heraldisk bildåtergivning : något om vapens stil och form. – Lomma, 1995. – 11 s.
Privattryck¹

1) Detta, och följande, Privattryck finns sökbart bl.a. i enheten för okatalogiserat tryck vid Kungliga biblioteket.

114. När? Hur man kan datera det förgångna. – Lomma, 1995. – 12 s.
Privattryck
115. Sveriges drottningar. – Stockholm, 1995. – 56 s.
Tillsammans med Adam Heymowski
Summary
116. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Arrhenius, Gooz, Grzegorz, Lauenheim, Nordgren, Renhorn, Theutenberg). // Skandinavisk vapenrulla ; 1994-1995.
Tryckt 1995.
117. John Foley, Tecken – märken – symboler. – 1995 : [recension]. // Bibliotekstjänsts sambindningshäfte ; 1995, häfte 24. – Lund.
118. Casimir Sparre Lindhe, Disciplina heraldica hodierna. – 1995 : [recension]. // Bibliotekstjänsts sambindningshäfte ; 1995, häfte 14. – Lund.
119. Mauro Talocci, Flaggor från hela världen. – 1994 : [recension]. // Bibliotekstjänsts sambindningshäfte ; 1995, häfte 9. – Lund.
Även 2. uppl. 1996, häfte 12
- 1996**
120. Att bruka vapen. – Lomma, 1996. – 14 s.
Privattryck
121. Biskopen med bjälken i sitt öga. // Vapenbilden ; 1996, s. 552-554.
122. Blason i evolution. – Lomma, 1996. – 18 s.
Privattryck
123. "... dänischen Leoparden" : med svansen mellan benen. // Heraldisk tidskrift ; 1996, s. 186-189.
124. Från Vasa till Bernadotte : fem svenska dynastier. – 4. uppl. – Stockholm, 1996. – 31, [1] s.
Tillsammans med Adam Heymowski
Även upplagor 1981, 1984 och 1988
125. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Alfredson, Bonde, Släktföreningen Colliander, Gyllenhjärta, Järvung, Kröönström, von Kwiatkowski, Möller, Olrog, Ryde, Svenningsen, Svärd). // Skandinavisk vapenrulla ; 1996.
126. John Foley, Tecken – märken – symboler. – 1995 : [recension]. // Vapenbilden ; 1996, s. 547.
- 1997**
127. Blason och kontext : något om genealogisk vapenbeskrivning. – Lomma, 1997. – 8 s.
Privattryck
128. Fortidsdjur och landssymbol : något om djurbilder och heraldiska vapen. // Ale : historisk tidskrift för Skåneland ; 1997:4, s. 1-5.
129. Lunds stift. Stiftets biskopar 1980-, och en ärkebiskop. – Lomma, 1997. – 11 s.
Privattryck
130. Riddaren Gerhard Snakenborg och hans familj : genmål. // Släkt och hävd ; 1997, s. 233-234.
131. Skåne läns nya vapen. // Svensk numismatisk tidskrift ; 1997, s. 49.
132. Vapen på damast. – Lomma, 1997. – 7 s.
Privattryck
133. [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Ahlberg, Atterfalk, Bernåker, Bramstäng, Brix, Carlqvist, Dieterle, Hammar, Nyström, Odenberg, Skånberg, Skånberg (från Venmenhöj), Skåne län (tillsammans med Christer Bökwall), Lisbeth Theutenberg (Antonsson), Wedekull). // Skandinavisk vapenrulla : 1997.

1998

- 134.** Heraldik : min vetenskap. // GF-aktuellt ; 1998:136, s. 6-7.
- 135.** Pomrarnas gamla grip mot skåningarnas äldre panter. // Arbetet ; 1998-02-16.
- 136.** Skåne, Halland, Blekinge : landskapens vapenbilder. // Ale : historisk tidskrift för Skåneland ; 1998:4 (tema-nummer) 44 s. [Innehåller dessutom militära förbandsvapen].
- 137.** En skånsk panter bästa symbolen. // Skånska dagbladet ; 1998-02-22.
- 138.** Vapensköldarna på kastellet : heraldisk utredning. // Jan Svanberg, Sankt Göran och draken. – 2. uppl. – Stockholm, 1998. – s. 196-198. Även upplaga 1993

1999

- 139.** Behövs ett vapen för Region Skåne? // Sydsvenska dagbladet ; 1999-04-13.
- 140.** Region Skåne : heraldisk lekstuga. // Sydsvenska dagbladet ; 1999-03-12.

2000

- 141.** Ales stenar var en kalender : Bo G. Linds teorier om stensättningen kan inte längre avfärdas. // Arbetet ; 2000-01-30.
- 142.** Olyckligt med strid kring Ales stenar. // Sydsvenska dagbladet ; 2000-02-15.
- 143.** Ett stadsvapen skall leva. // Sydsvenska dagbladet ; 2000-12-30.
- 144.** [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (Börjeson, Forsman, Gejde, Hellerström, Hellzén, Lindqvist (Anjou), Reichow, Wägermark). // Skandinavisk vapenrulla ; 1998-1999. Tryckt 2000

2001

- 145.** Flagga med landskapsflaggan. // Hallandsposten ; 2001-02-26.
- 146.** Hur häxan Hyrrokkin hjälpte Balder korp gudens son. – Lomma, 2001. – 7 s. Privatträck
- 147.** Malmös vapen manipulerat av heraldiskt okunniga. // Sydsvenska dagbladet ; 2001-04-21.
- 148.** [Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel] : (von Goetz, Högback, Lembke, Malmgren, Mattiasson, Mesan, von Ronow und Bieberstein, Sixten, Svenback). // Skandinavisk vapenrulla ; 2000. Tryckt 2001
- 149.** Tuve Skånberg släktforskar med hjälp av vapensköldar : [recension av Tuve Skånberg, "... till en nådigh Lösen." : Måns Bonde till Traneberg och konflikten med Gustav Vasa. – 2001]. // Ystads Allahanda ; 2001-07-30.
- 150.** Sveriges Adels Kalender 2001. – (Sveriges ridderskaps och Adels kalender 2001) : [recension]. // Vapenbilden ; 2001. Under utgivning
- 151.** Beskrivning av medeltidsvapen [till Pontus Möller på hans 80-årsdag]. // Släkt och hävd ; 2001:2/3. Under utgivning

Redigering, utgivare och medarbetarskap

Medarb. i Släkthistorisk tidskrift 1949-1951.

Avdelningsredaktör för ämnet Heraldik för Data : illustrerad uppslagsbok för familjen. – Malmö, 1967-1969.

Medarb. i Data : illustrerad uppslagsbok för familjen. – Bd 4. – 1968.

Avdelningsredaktör för ämnet Heraldik för Lilla uppslagsboken. – Malmö, 1965-1970.

Medarb. i Lilla uppslagsboken. – 2. uppl. – Bd 4. – 1966.

Medarb. i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. – Bd 19. – 1975.

Medverkat i Skandinavisk vapenrulla / utg. av Stiftelsen Skandinavisk vapenrulla. – 1963-2001.

Bidrag till Rättelser och tillägg till Äldre svenska frälsesläkter I:1,2. – Stockholm, 1989.

Rubrikregister

Gruppering:

Biografi – Blasoneringsteknik – Emblem-
matik – Heraldik (allmänt) – Heraldik i
kyrkor – Heraldisk formgivning – Kunglig
heraldik – Kyrklig heraldik – Landskaps-,
läns- och stadsvapen – Lokalhistoria –
Medeltidsheraldik – Sfragistik – Vapen-
böcker – Vapenidentifiering – Övrigt

Biografi

Sven Tito Achen. 1986.

Adam Heymowski. 1995.

Otto Hupp. 1949.

Blasoneringsteknik

Blasoneringsteknik. 1985.

Blason i evolution. 1996.

Blason och kontext : något om genealogisk
vapenbeskrivning. 1997.

Emblemantik

Heraldisk okunnighet. 1981.

Linbråka – nosklämma – gäddkäft. 1991.
Hermelin. 1993.

Dubbel liljeinfattning. 1994.

Forntidsdjur och landssymbol : något om
djurebilder och heraldiska vapen. 1997.

Pomrarnas gamla grip mot skåningarnas
äldre panter. 1998.

En skånsk panter bästa symbolen. 1998.

Heraldik (allmän)

Heraldik. 1949.

Heraldik : min hobby. 1951.

Heraldik på hålkort. 1960.

Heraldik. 1966.

Heraldik. 1968.

Annorlunda vapenlära. 1975.

Variations de la forme et des proportions
de l'écu 1140-1500 dans diverses régions.
1977.

Nordisk heraldisk terminologi. 1987.

Det heraldiska vapnet. 1988.

Några exempel på adelsvapen utanför
reglerna. 1988.

Heraldik : min vetenskap. 1998.

Heraldik i kyrkor

Altaruppsatsen i Baldringe kyrka. 1952.

En heraldisk felrestaurering. 1963.

Vapenmålningarna i Ystads gråbrödra-
kloster. 1968.

Medeltidsmålningarna i Västra Sallerups
kyrka : nyfynd och nytolkningar. 1976.

Vapensköldarna på kastelet. 1993. 1998.

Biskopen med bjälken i sitt öga. 1996.

Heraldisk formgivning

Nya vapen och exlibris. 1950.
Sköldar för Villingsberg i Närke. 1950.
Nya släktvapen. 1960.
Inledning. 1963.
[Vapenformgivning m. blasonering och släktartikel]. 1963-1968, 1970, 1974-1979, 1982-1984, 1986, 1988-1989, 1991-1993, 1995-1997, 2000-2001.
Några synpunkter på heraldisk formgivning. 1968.
Nya släktvapen. 1978.
Våbengruppen Havelberg. 1986.
The coat of arms : a symbol of the family. 1987.
Vapenformgivningsexempel. 1987.
Förord. 1988.
Heraldisk bildåtergivning. 1995.
Att bruka vapen. 1996.

Kunglig heraldik

Drottning Desiderias vapen. 1970.
Från Vasa till Bernadotte. 1981. 1984.
1988. 1996.
Sveriges drottningar. 1995.

Kyrklig heraldik

Uppsala ärkestift 800 år. 1963.
Ärkebiskopar och biskopar i Lund. 1992.
Lunds stift : stiftets biskopar 1980-, och en ärkebiskop. 1997.

Landskaps-, läns- och stadsvapen

Finlands länsvapen. 1962.
Heraldik i landskap, län, kommun och härad. 1966.
Sydöstsånsk heraldik. 1967.
Postens landskapsvapenserier. 1983.
Skåne läns nya vapen. 1997.
Skåne, Halland, Blekinge : landskapens vapenbilder. 1998.

Behövs ett vapen för Region Skåne? 1999.
Region Skåne : heraldisk lekstuga. 1999.
Ett stadsvapen skall leva. 2000.
Flagga med landskapsflaggan. 2001.
Malmös vapen manipulerat av heraldiskt okunniga. 2001.

Lokalhistoria

Tre skånestäder för 900 år sedan. 1985.
Ales stenar var en kalender. 2000.
Olyckligt med strid kring Ales stenar. 2000.

Medeltidsheraldik

Medeltida vapengrupper. 1961.
Ytterligare ett bidrag till Tre Kronor. 1963.
[Vapenbilder] : Nachkommen Gorms des Alten, König von Dänemark – 936 – . 1964. 1978.
En middelalderlig våbenfrise i København. 1966.
Brabant, ett medeltida häroldsområde. 1970.
Sköldformens utveckling på danskt område 1140-1500. 1972.
Svenskt medeltidsvapen tinkturdokumenterat på tyskt klaffbord. 1977.
Två medeltida stridssköldar. 1978.
Die Löwenwappen im mittelalterlichen Skandinavien. 1982.
En norsk-svensk vapensten. 1984.
Swedish medieval heraldic sources. 1985.
Min bok handlar om heraldik. 1988.
Den äldsta vasen. 1989.
Jag gör så gott jag kan. 1990.
Medeltidsfrälset i Sjuhäradsbygden. 1990.
Ätter och vapen i det medeltida Dal. 1991.
Släkt med Vasaätten? 1992.
"Vasen" : en kommentar. 1994.

Riddaren Gerhard Snakenborg och hans familj. 1997.

Beskrivning av medeltidsvapen. 2001.

Sfragistik

Ett sfragistiskt problem. 1963.

En 1300-talssignet funnen i Skånc. 1966.

Gillesstandar för Tumathorp S:t Knut. 1973.

Tommarps gamla stadssigill. 1982.

Vapenböcker

Den svenska adelns vapenbok. 1967.

Bergshammarvapenboken. 1975.

Vapenböcker. 1975.

Svenska medeltidsvapen. 1982.

Svenska medeltidsvapen. 1985.

Svenska medeltidsvapen : rättelser och tillägg. 1985. 1989.

Svensk adelsheraldik med Klingspors vapenbok. 1990.

Vapenidentifiering

Schweizerisches Wappenfenster in Schweden. 1955.

Släkten Falkenbergs tolv schackrutor. 1962.

Ett heraldiskt altarbrun i Ödeby. 1970.

Tosterup och Ödeby : två heraldiska tolkningsproblem från tiden kring sekel-skiftet 1500. 1970.

Aposteln Andreas i Skurup. 1981.

Till frågan om Ängsömålningarnas datering. 1984.

Tre exempel på heraldisk problemlösning 1991. 1991.

Skedens hemlighet. 1994.

“... dänischen Leoparden” : med svansen mellan benen. 1996.

Vapen på damast. 1997.

Släktforskning med vapenhjälp. 2001.

Övrigt

När? Hur man kan datera det förgångna. 1995.

Hur häxan Hyrrokkin hjälpte Balder korp-gudens son. 2001.

Recensioner och anmälningar

Andersson, Per., Svensk vapenbok för köpingar och landskommuner 1863-1970. 1994.

Dahlby, Frithiof., Svensk heraldisk uppslagsbok. 1964.

Foley, John., Tecken – märken – symboler. 1995. 1996.

Neubecker, Otfried., Heraldik. Kilder, brug, betydning. 1980.

Nevéus, Clara., Ny svensk vapenbok. 1993.

Riddarvapnen från Sonnenburg : ett återfunnet krigsbyte. 1992. 1994.

Skånberg, Tuve., “... till en nådig Lösen.” 2001.

Sparre Lindhe, Casimir., Disciplina heraldica hodierna. 1995.

Sveriges Adels Kalender 2001.

Talocci, Mauro., Flaggor från hela världen. 1995.

Heraldica varia

Första nordiska heraldikkonferensen

Ett sextiotal personer från Danmark, Finland, Norge och Sverige hade samlats i Kalmar för att under helgen den 12-13 maj 2001 deltaga i den första nordiska heraldikkonferensen. Som arrangör och representant för Heraldiska Sällskapet välkomsttalade Nils G. Bartholdy i Kalmar Slott tidigt på lördagsmorgonen. Den stämmingsfulla atmosfären i slottet och stadens reminiscenser från Kalmarunionen gav redan från början ett positivt ackord för det intellektuella utbytet mellan deltagarna från de fyra nordiska länderna. Diskussionsinläggen efter de sammanlagt elva föredragen blev högst livliga och inspirerande.

Konferensens tema *Den offentliga heraldiken i Norden* var inte kronologiskt begränsat men inriktningen kom klart att ligga på nutiden, givetvis med enstaka historiska djupdykningar. I sin exposé av det norska statsvapnets lejon gick Terje T.V. Bratberg tillbaka ända till medeltiden. Tack vare helgonattributet – Sankt Olofs yxa – kunde det norska lejonet tidigt få en stark nationell och kristen framtoning. Detta ursprungligen exotiskt-centraleuropeiska djur är numera så väl etablerat även utanför heraldikens värld – ja, just tack vare den förmodligen – att det till och med uppträder i norsk dagspress som sinnebild för det rådande nationaltemperamentet. (Den närmaste motsvarigheten i Sverige skulle väl vara Moder Svea – gärna iklädd kronprydd kjol eller klänning – ofta vanvördigt framställd.)

Samtliga representanter för arkivvärlden, i all synnerhet riksarkiven, lämnade en åskådlig framställning av vad den dagliga verksamheten innebär med anpassning till regelverk, samarbete med rådgivande nämnder samt Patent-

och registreringsverket (eller motsvarande myndighet). Härtill kommer alla kontakter med företag, föreningar och enskilda personer. Nils G. Bartholdy visade t.ex. med drastiska exempel hur den danska kungakronan gärna manipuleras i dator av formgivare och Henrik Klackenborg tog fram en dagsfärsk annons av en hamburgerkedja, som ville invägga konsumenterna i säkerhet om att "endast svenskt kött användes" – lilla riksvapnet med de tre kronorna hade helt sonika tillagts som en slags garanti.

Allt detta visade med klarhet på hur diskussioner om tolkning, allmän information och tillrättavisningar ingår som en naturlig del i arkivens samspel med samhället i övrigt.

Med ovannämnda bägge föredrag och Jussi Kuusanmäkis välstrukturerade rapport om de aktuella problemställningarna inom den statliga heraldiken i Finland hade de nordiska ländernas gemensamma problem blixtbelysts under den första förmiddagen. Under senare delen av dagen, när de norska kommunvapnen och Norge i största allmänhet dessutom kom i fokus (Knut Johannessen, Tom S. Vadholm, Harald Nissen), belystes än klarare hur utsatt den traditionella heraldiken är inom den offentliga sektorn. Å ena sidan hotar missbruk eller förvanskning – medvetet eller utan uppsåt – å andra sidan lurar faran att en nyskapad logotyp helt enkelt konkurrerar ut det heraldiska vapnet.

Som en röd tråd genom hela konferensen gick behovet av allmän upplysning om vad det heraldiska bildspråket innebär till skillnad från allt annat visuellt språk den nutida människan utsätts för. En viss kluvenhet kan de facto också råda hos den enskilda myndigheten, som å ena sidan betraktar sig som ägare av sitt

vapen och främst ser det som ett tecken på sin myndighetsutövning. Å andra sidan önskar sprida kunskap och acceptans, ja till och med användning av just detta vapen.

Kanske var det en tillfällighet att de relativt nyskapade norska kommunvapnen så utförligt behandlades och därigenom kom att ge upphov till livlig diskussion om modern heraldik i allmänhet. De intressanta bildkavalkaderna i Knut Johannessens föredrag gav exempel på specifika fåglar, växter, båtar etc., vilket fick igång debatten om lämpligheten av sådana icke-traditionella val. Därtill kom frågan om då inte blasoneringen rent principiellt måste vara utformad lika specifikt. Helt klart får inte blasonering – själva den verbala utgångspunkten för vapnet – förväxlas med kompletterande skriftlig rådgivning eller estetiska riktlinjer för utförandet.

I ett av de efterföljande föredragen skärskådades just blasoneringen av vissa norska kommunvapen. Harald Nissen kunde de facto peka på klart bristande överensstämmelse mellan blasonering och existerande, redan godkänd framställning i bild. I Tom S. Vadholms brett anlagda översikt av de aktuella problemställningarna i norsk heraldik anknöts till Europa i övrigt samt sociala och historiska omständigheter som i viss mån utgör en förklaring till situationen i Norge. Inte minst betonades konsekvenserna av Danmarks sekellånga dominans.

Det var uppenbart att nyskapade eller omriktade kommunvapen – inte bara de norska, även om de under denna konferens mest utförligt behandlades – framkallar starka känslor. En rad estetiska och historiska frågor togs upp under de båda dagarna. – Är maximal enkelhet idealet? – Vilket pris måste då betalas? – Är enkelheten värd detta pris? – Vilken sköldform passar bäst? – Är det lämpligt att ta upp ett

urgammalt släktvapen med lokal anknytning och utforma det som kommunvapen? Hur stor hänsyn skall tas till folklig opinion?

Den som gick i bräschen för djärvhet och förnyelse, det var Hans Cappelen, som med sitt föredrag – det första under söndagen – ville påvisa den moderna designens slagkraftighet och betydelse även för heraldiken. Den teknik och konstnärliga begåvning som finns inom formgivarnas skara måste komma heraldiken till del. Han pläderade inte bara för nyskapande av vapen utan även för att gamla vapen ofta skulle ritas om, av olika konstnärer, vilket också borde vitalisera heraldiken. Ja, faktiskt dristade han sig till att föreslå, att ett gammalt, väletablerat kommunvapen av konventionellt slag – förväxlingsbart med andra ute i Europa – borde ersättas med ett helt nyskapat.

I John Strömbergs föredrag *Mellan heraldik och grafik* kom en exposé av situationen i Finland. Trots att stora sviter av nya, vackra kommunvapen tillkommit för några decennier sedan, känner sig de flesta kommuner tvingade eller motiverade att även satsa på logotyper. Ibland placerar de till och med en logotyp in till sitt eget heraldiska vapen! – Vissa statliga myndigheter använder fortfarande sina vapen, andra – de flesta – har helt övergått till olika slags emblem eller logotyper. John Strömberg kunde även visa hur t.ex. Finlands stolta lejon reducerats och förvanskats i ett förslag till frimärke. På liknande sätt som i övriga Norden råder en allmän osäkerhet kring de heraldiska emblemen, dessutom är rättsskyddet svagt utvecklat.

I de tidigare föredragen hade den militära heraldiken knappast beaktats, men med Tom Bergroths föredrag kom hela den finska militära emblematiken snabbt i fokus. Liksom i andra länder undergår försvarsmakten i Finland omvälvande förändringar, vilket accelere-

rar behovet av modifikationer och nyskapande inom heraldiken. De föreskrifter som nu utfärdas av de militära myndigheterna är inte konsekvent förankrade i expertisen utan kan de facto innehålla felaktig information. Detta skapar stora problem eftersom informationen tillkommer i normerande syfte. Som slående exempel visade Tom Bergroth en elegant broschyr, utfärdad av marinen. – Vilken person i underordnad ställning inom den militära hierarkin kan gå emot dessa normer, påbjudna av den egna myndigheten?

Med det sista föredraget kom de strikt juridiska frågorna i fokus. Eric Bylander angav inledningsvis, att han inte skulle ta upp problem rörande heraldiska regler, moraliska ställningstaganden eller estetiska frågor. Med rätta hade han som huvudrubrik valt *På vapenrättens smala näs*. I sin framställning behandlade han framför allt det svenska rättsliga skyddet för officiella symboler, men både han själv och vissa konferensdeltagare kunde göra jämförelser med läget i de övriga nordiska länderna. Generellt sätt är rättsskyddet relativt svagt i hela Norden men det förefaller som om Danmarks skydd är starkast och Finlands svagast.

Till de frågor som diskuterades under konferensens gång hörde även upphovsrättsliga problem ur konstnärens och beställarens synpunkt. Det framgick allt klarare under de två dagarna hur juridisk lagstiftning, heraldiska grundregler, ekonomiska krav, estetik och sociala normer på skiftande sätt styr såväl utformning som användning av vapen. Flera av konferensdeltagarna arbetar professionellt eller amatörmässigt med heraldisk konst och således framkom även synpunkter ur upphovsmannens perspektiv. Glädjande nog fanns inte bara en stor differentiering inom deltagarskaran i fråga om yrke och specialinriktning

utan även ålder – flera unga personer fanns på plats.

Vid avslutningen framkom klart, att det finns ett starkt önskemål om en liknande nordisk konferens i framtiden. Tom Bergroth framlade under acklamation ett förslag om att man från finsk sida skulle kunna ordna en sådan konferens i Åbo under maj månad år 2003. Flera olika idéer till huvudtema framlades, men närmare diskussioner skulle äga rum inom ramen för Heraldiska Sällskapets verksamhet. Den formella organisationskommittén skulle också konstitueras.

En konferens består inte bara av föredrag med efterföljande diskussioner. I programmet ingick en visning av det vackra Kalmar Slott, där även lördagens middag gemensamt intogs på inbjudan av kommunen, som hade en representant som värd under kvällen. Många tillfällen fanns till informell samvaro under de två dagarna, inte minst på det charmiga Hotell Packhuset med strålande havsutsikt, där de flesta av deltagarna bodde. Så småningom kommer de elva föredragen att publiceras i *Heraldisk Tidsskrift*, och snart läggs även flera av dem ut på Heraldiska Sällskapets webbsidor.

Vid avslutningen framfördes ett hjärtligt tack till Nils G. Bartholdy för hans storartade arbete med arrangemangen. Konferensens huvudtema hade av föredragshållarna väl genomförts ur en rad olika synvinklar, stimulerande diskussioner hade tagit vid och det nordiska samarbetet hade ytterligare berikats. (Anmärkningsvärt nog hade inte en enda gång anhallits om att engelska skulle talas istället för danska, norska eller svenska!) – Samtliga deltagare ser nu fram emot att mötas på Åbo Slott en mycket tidig och solig majmorgon år 2003.

Marianne Sandels

Flaggkongress i York

Den XIX:e internationella kongressen i vexillogi ägde rum den 23-27 juli 2001 i York, England. Detta år kunde lämpligt nog även firas 200-årsjubileet av den brittiska Union Flag (i folkmun oegentligt kallad Union Jack). Detta heraldiken närliggande och delvis överlappande ämnesområde lockar förutom akademiska forskare även flaggfabrikanter och aktuellt inriktade flaggentusiaster, som i sin flagglädje inte sällan uppvisar ett stort skämtlynn.

Kvällen före öppnandet hade Yorks kvinnliga borgmästare (lord mayor, inte lady mayor) en mottagning i Guildhall, varvid kunde konstateras att hennes man även hade ett ämbets-tecken (i form av sju långa halskedjor, uppenbarligen mera lämpade för hustrun till en manlig borgmästare). Liksom borgmästaren i City of London bär hon hedertiteln Right Honourable.

Öppnandet förrättades av Lord Licutenant (motsvarar ungefär landshövding) tillsammans med presidenten för FIAV (Fédération Internationale des Associations Vexillologiques) Michel Lupant, varpå detta kungjordes av en med ringklocka försedd stadsutropare i röd rock och trekantig hatt, som ledde marschen genom staden med alla deltagande nationers fanor till kongresslokalen där kongressflaggan

(se ill.) hissades, utformad med Union Flag som förebild.

Föredragen var 32 till antalet och omfattade alltifrån utvecklingen av brittiska örlogsflaggor över flaggorna för de små italienska stater som överlevde 1700 till kungliga baner i södra Afrika. Den äldste föredragshållaren var 93 år, den kände heraldikern Teodoro Amerlinck, som inte oväntat talade om Mexicos tidiga flaggor. Den yngste var amerikanen Mason Kaye, 16 år, som talade om kartor på flaggor och bl a överraskade med att visa en flagga för stadsdelen Södermalm i Stockholm, helt okänd för mig trots att den avser min egen hembygd.

Ett trevligt inslag är uppvisandet av originalflaggor vid föredragen och inte endast ljusbilder. Det blir liksom litet mer att ta på då. En som excellerar i detta är bretonen Philippe Rault, som fördjupade sig i det på flaggor så rika Bretagne, de flesta med herminer, men även tysken Dieter Linder, som talade om flaggor för "Höhere Kommunalverbände", som ungefär motsvarar landsting i Sverige. Walesaren Robin Ashburner, som i sitt föredrag om Wales flaggor visade åtskilliga original, var något av en centralgestalt i kongressen, som livades av hans bullrande skrott.

Michel Lupant höll ett roande föredrag om en jordenruntresa med flaggundersökningar i 11 länder. Han beskrev hur han lyckades få tjänstemän att hala ned flaggor för att kunna fotografera dem, men även hur han blev gripen och fångslad vid fotografering av en polisflagga. Särskilt stor besvär hade han haft för dokumentering av en stor samling fanor och flaggor i Brunai.

Utställningar var anordnade med brittiska kungliga baner, brittiska och brittiskbesläktade flaggor över världen, afrikanska och andra historiska flaggor från 1800- och 1900-talen,

gilles- och skråflaggor från York och flaggor för Assisis stadsdelar.

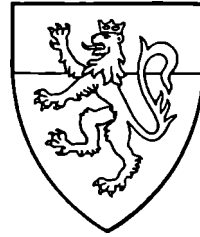
Den 17:e sessionen för FIAV:s generalförsamling klarades som väl av på en kväll trots en viss förkärlek för formalia. Sju nya medlemmar invaldes, bl a den japanska flaggföreningen och föreningen i Moldova. Nästa kongress, den 20:e, äger enligt beslut på förra kongressen rum i Stockholm den 28 juli - 1 augusti 2003. Det är entusiasten Gustav Söderlund i Finland som genomdrivit detta och nu höll en fin presentation av kongressplanerna. Kongresslokal blir Armémuseum. Redan under kongressen i York gjordes 20-30 preliminära anmälningar. Den 21:a kongressen beslöt äga rum i Malta 2005. Beträffande 2007 konstaterades att tre kandidater förelåg: Nya Zeeland, Argentina och Berlin.

Antalet kongressdelegater var ca 100 med ca 40 ledsagare. Från Norden kom 11 sammanlagt, tyvärr ingen från Norge. Man kan nog konstatera att antalet föredrag var för stort, och en viss gallring hade inte skadat. I Stockholm planeras därför endast ca 20 föredrag. Annan lärdom att dra var att information och organisation bör vara bättre. Märkligt nog saknades deltagarlista med det märkliga och felaktiga svepskälet att datalagstiftningen icke skulle tillåta dylik.

Lars C Stolt

Hedrade, men mindre heder-värda härolder

I Heraldisk Tidsskrift bind 3, p 230f, skildrade Erik Spens hur den engelske konungen Karl I:s härold Henry Saint George och hovjunkaren Peter Young slogs till riddare av Gustaf II Adolf i fältlägret i Dirschau, då de ingick i den engelska ambassaden för överlämnande av Strumpebandsorden till den svenske konungen. (En närmare redogörelse för denna över-

III. I

lämning och den ståt och pompa som då utvecklades finns i *Svenska riddarordnar* av Karl Löfström, Stockholm u å.) I samband med denna dubbnig fick Sir Henry och Sir Peter rätt att som hederstillägg föra den svenska trekronorskölden i sina vapen. Denna vapenförbättring (eller hellre -förmering) torde enligt Spens få anses vara personlig. I det stora verket *The College of Arms*, London 1963, kallat "The Monograph", ser man emellertid att även sönerna till Sir Henry förde det förmerade vapnet. (Enligt Burke's Peerage och Armorial Families av Athur Charles Fox-Davies för dock inga av släkten Saint George några hederstillägget.)

Enligt "The Monograph" innehade Sir Richard Saint George ämbetet Clarenceux King of Arms 1623-35 (dessförinnan Berwick Pursuivant, Windsor Herald och Norroy King of Arms). Han förde vapnet enligt ill. 1: "Sköld av silver med blå ginstam och över det hela ett rött lejon med krona av guld". Sir Richard ansågs som en skicklig och aktiv härold. Hans tredje son blev Garter och far till två Garters och en Ulster. Thomas Coote, Rose Rouge Pursuivant, var hans sonsondotter, och Robert Devenish, Norroy King of Arms, och George Owen, Clarenceux King of Arms, var bägge ingifta i hans släkt, sålunda en verklig heraldikersläkt.

Det var Sir Richards son Henry som slogs till riddare av Gustaf II Adolf. Han var Garter King of Arms 1643-45 (dessförinnan Rose

III. 2

Herald, Blucemantle Pursuivant, Richmond Herald och Norroy King of Arms). Det var som Richmond Herald han överlämnade Strumpebandsorden till Gustaf II Adolf. Hans förmerade vapen visas i ill. 2. Emellertid förfalskade Sir Henry faderns namnteckning på ett falskt vapenbrev. Han suspenderades därför och dömdes av Earl Marshal 1639, men återinsattes året därpå.

Sir Henrys förste son Sir Thomas Saint George var Garter King of Arms 1686-1703 (dessförinnan Somerset Herald och Norroy King of Arms) och förde faderns förmerade vapen. Han säges ha varit en person med vissa gentlemannalika kvalitéer, men betalade den stora summan 1000 pund för att bli Garter och visade sig vara mycket okunnig och en stor bedragare.

Sir Henrys tredje son och med samma namn som denne var Garter King of Arms 1703-14 (dessförinnan Richmond Herald, Norroy King of Arms och Clarenceux King of Arms). Även han förde faderns förmerade vapen. Han var som Richmond Herald ersättare för Garter Sir Edward Walker på dennes uppdrag till Stockholm 1669 för överlämnande av Strumpebandsorden till Karl XI. Hans efterträdare John Anstis kallade honom "ett ängsligt djur, som styrdes av varenda varelse och endast brydde sig om sin kassakista och dess innehåll", medan en annan sade att han var "omeddel-sam, tarvlig och okunnig". Efter hans död lyckades College of Arms att endast med svå-

righet återfå vissa av sina böcker från hans exekutorer.

Sir Henrys fjärde son Richard var Ulster King of Arms 1660-84, men eftersom innehavarna av detta ämbete, som införts 1552 för den främste härolden för Irland och 1943 förenades med Norroys ämbete, inte tillhörde College of Arms kan uppgifter om denne inte inhämtas i "The Monograph".

Som framgår av ovanstående uppvisade dessa härolder som förde trekronorsskölden som hederstillägg i sina vapen en hel del mindre hedervärda drag.

Det råder oklarhet om själva hederstilläggets placering i vapnet. I Sven Tito Achens recension av nytrycket 1970 av James Parkers "A glossary of terms used in heraldry" i Heraldisk Tidsskrift bind 3, p 183, anges att trekronorsvapnet skulle föras som mittsköld i Saint Georges vapen. Tydligen tolkade Achen Parkers uppgift om en "inascutcheon" som en mittsköld. Enligt "The Monograph" består emellertid förmeringen av en kanton av guld, belagd med en blå sköld med tre kronor av guld. Som framgår av bifogade bild (ill. 3) ur J F Huxfords "Honour and arms" anser Huxford att kantonen inte sträcker sig ned i silverfältet. Rent heraldiskt råder ingen tvekan om vilket som är bäst.

Lars C Stolt

III. 3

Heraldisk kollokvium i Holland

Det 12. internationale heraldiske kollokvium arrangeret af l'Académie internationale d'héraldique fandt sted i den hollandske universitetsby Groningen i dagene 3. - 7. september. Det praktiske arrangement blev varetaget af "Consulentschap voor de Heraldiek in de provincie Groningen" ved formanden *Anders Daae*, der har danske aner, og *Johannes de Boo*. Foredragene blev holdt i den stedlige frimurerloges bygning, der viste sig at være tjenlig til formålet.

Kollokviets tema var: regional heraldik. Der var foredrag om våbener for provinser, byer, kommuner og andre lokale enheder i nutid og fortid i bl. a. Canada, Tyskland, Holland, Belgien, Schweiz, England, Wales, Polen, Ungarn, Østrig og Rusland. *Lars Tangeraas*, Norge, gav tilhørerne et godt begreb om de vide grænser for norsk kultur i middelalderen med foredraget *The Heraldry of Western Norway*. *Peter Kurrild-Klitgaard*, Danmark, talte om *Bornholm and the Beast of the Baltic Sea*. Det skal blive interessant at se, om den bornholmske drage igen kommer til ære og værdighed efter den stedfundne sammenlægning af kommuner på øen. Nils G. Bartholdy, Danmark, belyste Sønderjyllands våben fra dets opståen i 1200-tallet og til i dag i foredraget *Die Schleswiger Löwen – Wappen einer schicksalhaften dänischen Region*.

På en ekskursion i Groningens omegn besøgte deltagerne to herregårde, Verhildersum og Menkemaborg, begge med karakteristiske hollandske interiører, og så kirken i Midwolde, hvor heraldikken i form af epitafier og gravmæler dominerede kirkerummet fuldstændigt.

Jean-Claude Loutsch, Luxembourg, trak sig tilbage fra posten som akademiets præsident. I hans sted valgtes *Rolf Nagel*, Tyskland.

Det er for længst blevet skik at afholde akademiets kollokvier, hvori også ikke-medlemmer kan deltage, hvert andet år. Det vil sige, at de for fremtiden vil finde sted i de år, hvor også Heraldisk Selskab holder sin nordiske heraldiske konference. Næste kollokvium bliver arrangeret af SHS-medlem *Peter Rätzel*, Frankfurt an der Oder, der i 2003 fejrer 750 års jubilæum. Kollokviet vil ikke blot finde sted i Frankfurt, men også på forskellige seværdige slotte, og der bliver en ekskursion til Sanssouci i Potsdam ved Berlin.

Nils G. Bartholdy

Vapenrulla

Skandinavisk vapenrulla 2000. 24 sider, ISSN 0284-1517, Kristianstad 2001. Stiftelsen Skandinavisk Vapenrulla, Graagården i Vä, SE-291 65 Kristianstad. Pris: 150 SEK.

Den seneste årgången av Skandinavisk vapenrulla omfattar 24 vapen, varav 9 är tecknade av Jan Rancke, 5 av Kåre N Eikeland, 3 av Christer Bökwall, 2 vardera av Magnus Bäckmark och Tor Flänsmarck och 1 vardera av Reijo Hellaoski, Vladimir A Sagerlund och Davor Zovko. De utgör en blandning av nyantagna (19) och äldre vapen: von Goetz, von Ronow und Bieberstein, Lembke, Michalisen och Wäktare.

Vapen von Ronow und Bieberstein, som härstammar från 1600-talet (ill. 1), innehåller märkligt nog både kungliga och grevliga kronor. Den tyskromerske kejsaren skall i detta fall ha förlänat riksgrevlig rang och titel även till kognatiska ättlingar, vilket gör att medlemmar av den uradliga ätten von Goetz, som för sitt vapen (ill. 2) med adliga kronor, även kan föra detta riksgrevliga vapen. Bägge vapnen har nytecknats av Rancke. Den sinistra hälften av vapen von Goetz har enligt en sägen tillkommit genom att en hovjägmästare von

III. 1

III. 2

Goetz räddat kejsar Ferdinand I till livet i en skog och som föda efter uppvaknandet givit honom honung genom att övrräcka en björnram hållande en honungsskiva. Kejsaren skall då ha tagit två lindblad och sagt att det Goetzka vapnet hädanefter även skulle innehålla dessa lindblad.

I de nya vapnen kan noteras att sädesax är populära och förekommer i inte mindre än fyra vapen, varav ett är specificerat till rågax. Alla är dock tecknade som rågax. I vapen Malmgren förekommer något så ovanligt som en vinglös grip, även kallad lejonörn.

I min recension av förra häftet påpekade jag det märkliga förhållandet att vapen som innehåller ett grönt malterserkors som tecken på medlemskap i Lazarusorden även får föras av avkomlingar, som ju inte alls behöver vara medlemmar av detta sällskap. Samma sak gäller vapen Hervelius i föreliggande häfte. Med risk för att verka tjatig vill jag slutligen påpeka att rullans redaktör framhärdar i att kalla betsel får grimma. Vapen Cibri innehåller enligt blasoneringen, som skall vara det primära, en röd grimma, medan teckningen visar ett betsel med rött huvudlag.

Lars C Stolt

Heraldisk kollokvium i Holland

Det 12. internationale heraldiske kollokvium arrangeret af l'Académie internationale d'héraldique fandt sted i den hollandske universitetsby Groningen i dagene 3. – 7. september. Det praktiske arrangement blev varetaget af "Consulentschap voor de Heraldiek in de provincie Groningen" ved formanden *Anders Daae*, der har danske aner, og *Johannes de Boo*. Foredragene blev holdt i den stedlige frimurerloges bygning, der viste sig at være tjenlig til formålet.

Kollokviets tema var: regional heraldik. Der var foredrag om våbener for provinser, byer, kommuner og andre lokale enheder i nutid og fortid i bl. a. Canada, Tyskland, Holland, Belgien, Schweiz, England, Wales, Polen, Ungarn, Østrig og Rusland. *Lars Tangeraaas*, Norge, gav tilhørerne et godt begreb om de vide grænser for norsk kultur i middelalderen med foredraget *The Heraldry of Western Norway*. *Peter Kurrild-Klitgaard*, Danmark, talte om *Bornholm and the Beast of the Baltic Sea*. Det skal blive interessant at se, om den bornholmske drage igen kommer til ære og værdighed efter den stedfundne sammenlægning af kommuner

på øen. Nils G. Bartholdy, Danmark, belyste Sønderjyllands våben fra dets opståen i 1200-tallet og til i dag i foredraget *Die Schleswiger Löwen – Wappen einer schicksalhaften dänischen Region*.

På en ekskursion i Groningens omegn besøgte deltagerne to herregårde, Verhildersum og Menkemaborg, begge med karakteristiske hollandske interiører, og så kirken i Midwolde, hvor heraldikken i form af epitafier og gravmæler dominerede kirkerummet fuldstændigt.

Jean-Claude Loutsch, Luxembourg, trak sig tilbage fra posten som akademiets præsident. I hans sted valgtes *Rolf Nagel*, Tyskland.

Det er for længst blevet skik at afholde akademiets kollokvier, hvori også ikke-medlemmer kan deltage, hvert andet år. Det vil sige, at de for fremtiden vil finde sted i de år, hvor også Heraldisk Selskab holder sin nordiske heraldiske konference. Næste kollokvium bliver arrangeret af SHS-medlem *Peter Rätzel*, Frankfurt an der Oder, der i 2003 fejrer 750 års jubilæum. Kollokviet vil ikke blot finde sted i Frankfurt, men også på forskellige seværdige slotte, og der bliver en ekskursion til Sanssouci i Potsdam ved Berlin.

Nils G. Bartholdy

Ny lokalavdeling

Den 12.01.01. ble Societas Heraldica Nidarosensis, eller Heraldisk Selskab i Trondheim stiftet. Det har lenge vært en hard kjerne med heraldisk interesserte personer i Trondheim, som nå har blitt samlet i et nytt selskap.

De som var med på stiftelsen, og som innehar verv i interimstyret er: Lektor, cand.philol.

Terje Bratberg (formann), førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen (viseformann), hovedfagsstudent, stud.philol. Lars Olav Johansen (sekretær), student cand.mag. Torgeir Melsæter (styremedlem) og student Daniel Johansen (styremedlem).

Selskapets formål er å fremme studiet av og spre kunnskap om god heraldikk, sigillografi og beslektede emner. Selskapet vil også yte veiledning om korrekt utforming og bruk av våpen og merker. Dette vil skje gjennom avholdelse av møter, foredrag og andre arrangementer. Selskapet er blitt opprettet som en lokalavdeling under Societas Heraldica Scandinavica, og er den eneste lokalavdelingen i Norge.

Til nå har arbeidet i Selskapet gått med på å danne et interimstyre og lage vedtekter.

Videre vil arbeidet bestå i å utforme selskapets eget våpen og legge strategi for kommende aktiviteter.

For nærmere informasjon kan følgende personer kontaktes:

Formann: Cand.philol. Terje Bratberg
Erik Jarls gate 2
N-7030 Trondheim
Norge
e-post: terje.bratberg@c2i.net

Sekretær: Stud.philol. Lars Olav Johansen
Gressbaneveien 3
N-7031 Trondheim
Norge
e-post: larjoha@stud.ntnu.no

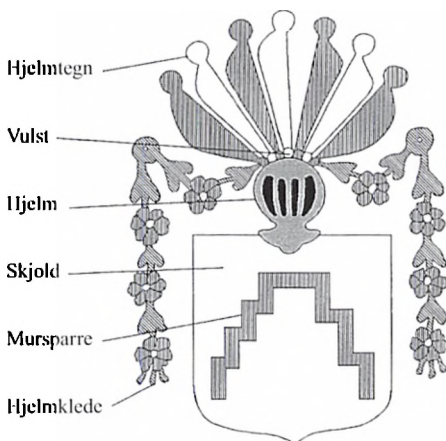
Lars Olav Johansen

Heraldisk litteratur siden sidst

Holck-våpen

Torgeir Melsæter: *Forskjellige Holck-våpen. En studie med utgangspunkt i våpensignetet til glassmester Fredrik Christian Holck (1821-1915)*. – Norsk slektshistorisk tidsskrift. Bind 37, hefte 4, 2000, s. 233-270.

Sommeren 1999 fikk jeg besøk av to studenter fra Universitetet i Trondheim, som samme høst skulle avlegge eksamen i arkeologi grunnfag. De ønsket begge to å ha heraldikk i fagkretsen, og spurte om jeg kunne være deres veileder. Det måtte kunne la seg gjøre, bare saken var avklart med deres lærer i arkeologi. Dette lot seg ordne, og de fikk klarsignal for heraldikken. Professor, fil.dr. Axel Christophersen har sin doktorgrad fra Lunds universitet og er ikke ukjent med heraldikk. Han leste en del heraldikk i forbindelse med sitt doktorgradsarbeide. Resultatet ble at for høsten 1999 ble heraldikk ett av tre fordypningsemner i HFARK 105 (Historisk arkeologi 1), som var et delemne innenfor arkeologi grunnfag ved

Den riktige illustrasjon 6.

Vitenskapsmuseet ved universitetet i Trondheim (Norges Teknisk-naturvitenskapelige Universitet). Så vidt vi vet, må dette være første gang studenter har fulgt et undervisningsopplegg i heraldikk ved et universitet i Norge.

I samarbeide med professor Christophersen valgte jeg ut et pensum på 250 sider som studentene skulle lese. Det dreiet seg vesentlig om tidsskriftartikler. Studentene skulle også skrive en semesteroppgave.

Dette var pensum. Men ved siden av dette hadde vi kollokvier hvor vi tok for oss forskjellige emner. Bl.a. gjennomgikk vi heraldisk bestemmelseslitteratur. Foruten den nordiske litteraturen, tok vi for oss verker som Rietstap, Rolland, Renesse, Burke, Papworth og Siebmacher. Vi hadde også ekskursjoner for å se på heraldikken i Trondheim.

Nu var ikke disse mine persevanter noen noviser i heraldikken. Det gjorde at vi kunne gå raskere frem i undervisningen, enn vi ellers hadde kunnet gjøre.

I etterkant av undervisningsopplegget holdt studentene kontakt med meg. Sammen med historikeren cand.philol. Terje Bratberg stiftet vi 12. januar 2001 Societas Heraldica Nidarosiensis (Heraldisk Selskap i Trondheim). Det er i dag en underavdeling av Societas Heraldica Scandinavica.

Som semesteroppgaver valgte Lars Olav Johansen å skrive om Gelre-våpenboken, mens Torgeir Melsæter skrev om *Forskjellige Holck-våpen*. Begge la mer arbeide i semesteroppgavene enn det egentlig var forventet. Artikkelen i Norsk slektshistorisk tidsskrift er en bearbejdet versjon av Torgeir Melsæters semesteroppgave.

Han hadde for flere år siden kommet over en avisartikkel som ble skrevet til hans tipp-tipp-

oldefar, glass- og snekkmester i Ålesund Fredrik Christian Holcks 90-årsdag. Der sto nevnt et våpenmerke han hadde. Ved å kontakte den siste person i Ålesund som fortsatt hadde Holck som etternavn, fant han våpenmerket, som var et lite signet i messing. De opplysninger han samlet inn for flere år siden, samt ny informasjon skaffet til veie senere, dannet rammen om semesteroppgaven.

Han valgte altså å ta utgangspunkt i det ovennevnte Holck-signetet, og forsøkte å se hvilke opplysninger han kunne få ut av det. Noen sentrale spørsmål i til knytning til det var: hvor gammelt var signetet, og hva kunne våpenskjoldet det viser fortelle? Hvorfor hadde glassmester Holck et våpensignet med dette motivet? Ved oppnøstingen av signetets historie var det naturlig å komme inn på andre våpen brukt av slekter med navnet Holck. Størst plass har han gitt til den slekt glassmesteren tilhører, nemlig militærslekten Holck. Det finnes en rekke adelige og borgerlige slekter Holck i Danmark og Norge, og de bruker/har brukt mange forskjellige våpen, noe som til tider kan gjøre tingene ganske kompliserte. Noen av Holck-slektene/personene har gjennom tidene skiftet våpen. Hvorfor gjorde de det? Hva ligger bak beslutningen om å ta i bruk et nytt våpen?

Forfatteren gjør oppmerksom på at denne avhandlingen på ingen måte er noen fullstendig oversikt over alle Holckvåpen og deres brukere. Men jeg synes han har fått med ganske meget allikevel.

Melsæter har etter innledningen til artikkelen en kort innføring i hva heraldikk er og litt om bruken av signeter. Det kan jo være nyttig når man skriver i et tidsskrift som ikke bare er for heraldikere. Så går han over til glassmester Holcks våpensignet.

Konservator Håkon Andersen ved Norden-

ljudske Kunstindustrimuseum sier signetet stilmessig tilhører nyklassisismen, og han anslår det til å være fra omkring år 1800 (eller tiden mellom 1780 og 1850). Hans Cappelen har i brev form meddelt at hjelmkleddet rundt våpenskjoldet er roseguirlandere i empire-stil. Denne stilen, som er den senere del av nyklassisismen, nådde sitt høydepunkt ca. 1810-1840 i Norge. Stilen kan altså antyde at signetet er framstilt en gang i første halvdel av 1800-tallet. Våpenmotivet er en mursparre, og minner svært om våpenet til en gammel dansk adelslekt, de såkalte Mursparre -Holckene. Denne slekten lever fremdeles i Danmark som "Greverne Holck" og som "Den friherrrelige linie Holck til Holckenhavn".

Glassmester Holck tilhørte en slekt som kan kalles militærslekten Holck, siden flere av dens medlemmer var offiserer, både i den danske og den norske hær, foruten et medlem i soetaten. Stamfaren oberstløytnant Ole Isaksen Holck (1687-1759) hadde et våpensignet med tre sinistervendte løvehoder. Men ved midten av 1700-tallet opptok denne slekten mursparrevåpenet.

Ole Holcks mor, Kirsten Jacobsdatter Holck, tilhørte en gammel norsk slekt, som kan kalles presteslekten Holck. Denne slekten førte et våpen med en båt med en vase med blomster. Vasen med blomster er motivet i Soop-ættens våpen. Men presteslekten opptok også i sin tid mursparrevåpenet, som ser ut til å ha vært et populært motiv i Holck-slekter. Et par medlemmer av militærslekten Holck ble i 1810 opphøyet i adelsstanden, men da med et våpen som ligner på den gamle norske adelige Holck-ættens våpen. Denne slekten lever også fremdeles i Danmark. Artikkelen er rikelig forsynt med illustrasjoner og noter. Det følger også med en liste over litteratur om Holck-slekter. Artikkelen er meget lesverdig

og bør kjennes av leserne av Heraldisk Tidsskrift.

Men hva som må føles frustrerende for Torgeir Melsæter er at illustrasjon 6 er feil. Her skulle det være en rentegnet illustrasjon av glassmesterens signet. I stedet har vi fått Mursparre-Holckenes våpen, som også er gjengitt som illustrasjon 21. Men teksten til illustrasjon 6 er riktig. Illustrasjon 15 viser tre forskjellige utgaver av våpenet til en tysk adelslekt i Lübeck. De skulle vært betegnet med a, b og c. Men det er falt ut. I illustrasjon 4, som viser glassmesterens signet, er det feil målestokk. Jeg må be om at redaktøren i Norsk slektshistorisk tidsskrift skjærer seg.

Rettelse kommer i neste nummer av Norsk slektshistorisk tidsskrift. Artikkelen foreligger også som særtrykk i riktig utgave.

Harald Nissen

Gravminner i Nidarosdomen

Øystein Ekroll: *Her hvilir... Nidarosdomens gravsteinsutstilling*. Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeiders Forlag, Trondheim 2001. 66s.ill. ISBN 82-7693-051-4. Pris NK 90,-.

I november 1999 ble det åpnet en utstilling i krypten i domkirken i Trondheim av gravstener fra middelalderen og fremover til 1600- og 1700-tallet. Den har siden vært tilgjengelig for publikum. Nu foreligger det en katalog over utstillingen. Den gir også generell informasjon om gravskikker, som er meget interessant lesing. "Her hvilir" er en innskrift man finner på flere av kirkens sjeldne samling av gravstener fra middelalderen, og det er i hovedsak middelalderens gravminner og gravskikker som er tema for både boken og utstillingen. Den første som har behandlet disse gravstenene vitenskapelig må være Gerhard Schøning i sitt verk "*Beskrivelse over den tilforn meget prægtige*

og vidberømte Dom-Kirke i Throndhjem." 1762. Arkeologen Ingvald Undset (far til forfatterinnen Sigrid Undset) har også behandlet dette materialet i "*Indskrifter fra middelalderen i Throndhjems domkirke*. - Christiania Videnskabs-Selskab. Forhandlinger 1888:4". Nu har vi imidlertid fått en grundig beskrivelse av de 57 gravminnene på utstillingen, med forklarende tekst, bilder, gravstensinnskrifter, rekonstruksjonstegninger etc. Flere av illustrasjonene er i farger. Noen gravstener er det bare fragmenter av. Men vi vet litt mere i dag enn på Schønings og på Undsets tid, siden det den gang har dukket opp flere fragmenter ved restaurering av katedralen. Deler av gravstener har i tidligere tider vært brukt ved reparasjon av kirken. Mere kan man nok også håpe på å finne innmurt i kirkeveggen.

Katalogen er som utstillingen bygd opp kronologisk og starter med tre barnesarkofager fra 1100-tallet. Disse små gravminnene kan ikke knyttes til bestemte personer og slik er det også med noen av de senere gravstenene. Men andre har fullt navn hugget inn og det er personer som vi kjenner fra historien. Det er gravstener eller epitafier over erkebisper, bisper, prester, adelsfolk, bymenn og borgere.

Hva som er av spesiell interesse for dette tidsskriftets lesere, er de to gravstenene over adelsmenn i full rustning og med strykejernformet trekantskjold med våpenmerke. Den ene holder et skjold hvor våpenet er to kroner over en lilje (ill. 1). Han har brynjerustning med aillettes på skuldrene som viser det samme våpen som i skjoldet. Det er bare fragmenter av stenen. Han ser ut til å bære tønnehjelm. Innskriften viser at han heter Pål. Over rustningen har han en våpenkjortel og han bærer sverd. Men når han betegnes som ridder, så må jeg si jeg er litt betenkt. Det fremgår ikke av teksten at han er det. I Norden var det et meget

ringe antall som hadde mottatt ridderslaget og kunne bruke tittelen ridder (latin miles). De fleste måtte nøye seg med det forberedende trinn væpner (latin armiger). Han kan derfor godt være væpner. Foto av stenen er gjengitt i en artikkel av Anders Bjonnes, Lilje og kroner i Norsk slektshistorisk tidsskrift, bind 33, side 374. Han bruker også tittelen ridder, og han har det vel fra Anders Bugge, "Norske gravmin-

Ill. 1. Liksten for adelsmannen Pål. Tegning fra I. Undset 1888.

ner" i Årsberetning for Foreningen til norske forstidsminnesmerkers bevarelse 1924. Bugge kaller ham ridder Paal (side 31). Jeg har den samme gravstenen med i en artikkel i Heraldry in Canada, mars 1995, men nøyer meg med å kalle ham the nobleman Paal. Artikkelen er lagt inn på SHS hjemmeside. Illustrasjoner mangler, men de skal komme. Fragmenter av en gravsten med aillettes med samme våpen viser at en slektning av Pål også må ha vært gravlagt i Nidarosdomen.

Det er også en sten med en ukjent adelsmann i ringbrynje, ermeløs våpenkjortel festet med et belte rundt livet, tønnehjelm, skjold og med aillettes på skuldrene. Hendene er løftet i bønn. Underkroppen er dekket av skjoldet som viser hans våpenmerke. Våpenmerket er en hånd fremkommende av sinister skjoldrand, som holder en pokal eller et lokkbeger (hanap) og ved siden av det et palmeblad. Våpenmerket på ailette viser en hånd som holder en hanap, men er uten palmeblad. Aillettes på skuldrene var på mote på slutten av 1200-tallet og ved begynnelsen av 1300-tallet. De to nevnte gravstener er datert til ca. 1300. Men delen med den gravlagtes navn mangler dessverre. Societas Heraldica Nidarosiensis vil ta for seg disse gravstener i et kollokvium til høsten. Så får vi se om det kan bli en artikkel av det til Heraldisk Tidsskrift.

Den avdøde med hanap som våpenmerke, er også blitt betegnet som ridder, men uten at vi vel egentlig vet om han er det. Derimot er det fragmenter av en annen gravsten med innskriften: HER: HVILIR: B(IORN): FINS: SON: R(IDDARI) "Her kviler Bjørn Finnsson ridder" (ill. 2). Så her er det vel ikke tvil om at det er en ridder. Stenen viser en ung mann uten bart og skjegg, men med halvlangt hår. Han er kledd til strid. Med venstre hånd støtter han skjoldet mot bakken og han løfter sverdet i

Ill. 1. Liksten for Bjørn Finnsson. Tegning fra I. Undset 1888.

høyre hånd. Sverdet er i sliren og sverdbeltet er viklet rundt sliren som har doppsko i enden. Dette sverdbeltet skulle være festet over skulderen som et bandolær, slik at sverdet hang fritt. Bjørn Finnsson er ikke kledd i ringbrynje, men kledd i en skjorte med trange ermer. Utenpå den har han en lang og vid kjortel uten ermer, som gir godt armslag i kamp. På hodet har han jernhatt. Skjoldet er av en eldre type enn på de to tidligere omtalte gravstener. Vi ser skjoldet fra siden som er "uthulet innvendig", slik at det kan dekke noe av kroppen også fra siden. Øvre kant av skjoldet har avrundete hjørner. Vi ser bare dexter del av skjoldet. Der ser vi to pælvistilte små rundinger. Om dette er del av et våpenmerke, eller bare nagler til

forsterking av skjoldet, er ikke godt å si. Denne stenen er datert til 1250-1300.

Et annet sted hvor jeg er uenig i teksten, er en sten som formodentlig er en erkebispegravsten (side 30). Teksten lyder: ...A:...TVS : SIC : D... : DOCTOR : HACO : TVMUL... : VARTA : DIES : IAN ... BIIT ... HACON (...tus sie d.... Hic doctor Haco tumulatus quarta dies ianuarii/-a obiit Hacon). Det tolkes som: "... derfor ... den lærde Håkon gravlagt her, den fjerde dagen i januar døde Håkon..." Jeg ville nøyet meg med å kalle Håkon doktor.

Det er også gravstener fra nyere tid. Fru Anne Urup (Urop) kjøpte i 1650 østre oktogonkapell som gravsted for sin mann oberst Frederik Budde og seg selv. Gravstenen har en innskrift som viser hvem som er gravlagt og med fire våpenskjold, ett i hvert hjørne av stenen. Videre er det dødssymboler. I øvre dexter hjørne har vi Budde som viser skrådelt skjold med nedre felt sjakkkrutet og en enhjørning fremspringene av delingen (far). Våpenet er courtoisievendt. I nedre dexter hjørne har vi Bjørn med courtoisievendt bjørnelabb (mor). I øvre sinister hjørne har vi Urup som viser hornet av en vær (vædderhorn) (far) og i nedre sinister hjørne Marsvin som viser en nise på en skråbjelke (norsk: nise, dansk: marsvin av tysk: Meerschwein) (mor).

Porten til generalmajor Caspar Friderich von Myhlenphort (1659-1737) og fru Margareta Maria von Hatten (1679-1737) vekker også interesse. Gravkammeret eksisterer ikke lenger, dessverre, resultat av såkalt restaurering. Men vi har da iallfall porten som er avbildet i farver. Det er to dører som består av en jernramme kledd med jernplater. Utenpå disse er utdrevne og malte kobberplater som er naglet fast. Vi har våpen både for generalmajoren og hans hustru og dødssymboler. Generalmajo-

rens våpen er firedelt med hjerteskjold, som viser et møllehjul. Fruens er delt av en bjelke, som muligens skal være gull. Det øvre felt rødt med to seksoddete gull stjerner og det nedre felt blått med en seksoddet gull stjerne. På kronet hjelm to utad heldende morgenstjerner.

Margareta var datter av Bendix von Hatten, som i 1671 ble naturalisert som dansk adelsmann. Han var offiser og avanserte til generalmajor. Hans våpen i Danmarks Adels Aarvog 1920 er "en Bølge mellem 3 seksoddede Stjerner (2,1); Hjelmen kronet med 2 udad hældende Morgenstjerner". Tinkture er ikke angitt. Spørsmålet var så om det fantes noen tegning i Danske Kancellis adelsprotokol. Jeg sendte derfor e-mail til Nils Bartholdy, som svarte pr. omgående: "Bendix von Hattens naturalisation er mærkeligt nok ikke indført i Danske Kancellis adelsprotokol, men i kancelliets såkaldte Sjællandske registre, og der er det ingen farvelagt tegning. I Nyt dansk Adelslexikon beskrives våbenet uden farver, nemlig skjoldet: en bølge mellem tre seksoddede stjerner 2,1, og hjelmtegnet: to udadhældende morgenstjerner på hjelmen. Man må altså indtil videre regne med, at våbenfarverne er ukendte, med mindre man tør tro på enkelte forekommende gengivelser med farver som for eksempel på porten til det gravkammer, som Du kender".

Jeg prøvde å se i Siebmacher for å finne våpenet der. I bind 14, Preussen side 160, nevnes en annen slekt von Hatten med i blått tre (gull?) bjelkevis stilte stjerner over et (svart gulbeslått?) jakthorn. Men her står det også: "Ein ganz anderes Wappen führte die 1635 von Kaiser Ferdinand II. geadelte dänische Familie v. Hatten; nämlich einen Querstrom, beseitet von oben 2, unten 1 Stern. Diese dänischen v. H. sind erloschen". Her får vi altså heller ingen tinkturer.

Til slutt må nevnes en del av noe som har vært et større monument foran familien Angells gravkammer. Den utstilte delen viser en hvilende romerinne i hautrelief som lener seg til våpenskjoldet for familien Angell. Hun holder i venstre hånd en fakkel vendt oppned, et tegn på sorg. Skjoldet viser to adosserte fiskekroker (angler) og mellom dem og på hver side to femoddete stjerner pælvis stille.

Dette er en del av heraldikken som kan sees i Nidarosdomen. Imidlertid vil jeg varmt anbefale denne katalogen, som er et grundig og nøyaktig arbeide og med meget godt billedmateriale. Samlingen av gravminner i Nidarosdomen bør man besøke hvis man kommer til Trondheim.

Harald Nissen

Svensk Wapencd

Jonas Hjelm & Olle E. Johansson: *Svenska grelliga och friherrliga ätters vapen utgifven av August Wilhelm Sternstedt (1812-1880). Riddars- och Adelsmän utgifven av Carl Arvid Klingspor (1829-1903)*. Anpassad för digitalt media av Jonas Hjelm och Olle E. Johansson 2001. Adelsvapen.com 2001.

I CD-rom: Introduksjonspris: SEK 319,-. Ordinær pris: SEK 375,-.

Som en følge av den tekniske utvikling innen billedbehandling, har en ny epoke begyndt i forhold til bildegjengivelse også i heraldisk sammenheng. Tidligere har man kunnet se eksempler på dataredigerede våpen og segl i artikler og bøker, men dette er et av de absolutt første vellykkede eksempler på å benytte CD-ROM og moderne teknologi i heraldiske utgivelser. Det som gjør dette arbeidet særlig spesielt og verdifullt er det faktum at det her dreier seg om hva man med litt velvilje kan

kalle kildeutgaver. Våpenbøkene som ligger til grunn er gamle, og ikke helt enkle å få tak i, og de kan dessuten være en relativt stor investering for yngre heraldikere og andre med behov for tilgang til opplysningene som finnes i disse verkene.

Så godt som alle slekter på Riddarhuset, både nulevende og utdødde kan gjenfinnes her. Dette er et imponerende stykke arbeid på flere felt. For det første har man den tekniske siden med billedbehandling, innscanning av de originale kolorerte våpentegningene som i seg selv står for flere betydelige utfordringer. Spesielt fargene gull og sølv har en tendens til å anta andre nyanser over tid, samtidig som de er farver som lettere enn andre farver kan "lure" en scanners fargegjengivelse. I tillegg kommer det forhold at papir over lengre tid, særlig når det dreier seg om godt over 100 år, kan anta forskjellige sjatteringer og særlig når man får rødaktige eller brunrøde bunnfarver medfører dette lett et farvestikk i gjengivelsen.

Illustrasjonen nedenfor viser hvor stor forskjellen på det innscannede råmaterialet og det ferdig redigerte resultatet er, (ill. 1-2). Se for-

øvrig stamvåpnet (ill. 7).

Entusiastene bak denne utgivelsen har mestret denne oppgaven utmerket, og har gjennom dette gitt svenske, nordiske og øvrige heraldikere og genealoger, men ikke minst historikere og kunsthistorikere et meget nyttig hjelpemiddel og arbeidsredskap. For dette fortjener initiativtagerne til Svensk Wapencd en stor takk. Videre har det nitide arbeidet med å få tincturene frem i rike valører gitt almenheten tilgang til et verk som av naturlige grunner kan være vanskelig tilgjengelig, på en helt ny måte. Man kan si at dette er med på å føre heraldikken inn i det 3. millennium.

Bøker og bilder på CD-ROM har eksistert i noen år, men den økte tilgangen på viktig kilde materiale som dette åpner for, er et første skritt mot at vanskelig tilgjengelige kilder blir lettere tilgjengelig for forskere og interesserte innen mange disipliner.

Når det gjelder selve CD-ROMens oppsett finner denne anmelder at man har lykket i å kombinere den kronologiske og alfabetiske metode på en ypperlig måte. I introduksjonen får vi vite at det er tre våpen som mangler da

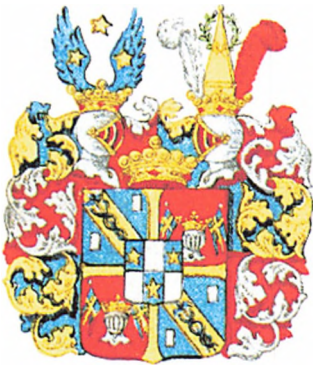
Ill. 1. Friherrlige ætten Bielke – råscanning, ikke redigert.

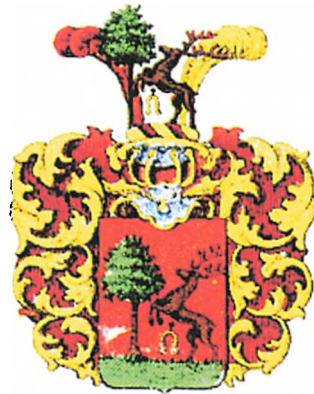
Ill. 2. Friherrlige ætten Bielke i ferdigredigert stand (fra Svensk Wapencd).

de så langt ikke har blitt funnet i en kolorert utgave i de våpenbøkene som ligger til grunn for arbeidet. Det er å håpe at disse tre manglende våpen snart finnes i en kolorert utgave for å kunne komplettere arbeidet. Forøvrig er det en nytelse å bla seg igjennom den kronologiske oversikten, og la disse eksemplene gi en smakebit (ill. 3-6.)

Det er å håpe at dette pilotprosjektet får den suksess det fortjener. Ikke minst fordi en rekke utfordringer ligger i kø og venter på at noen tar fatt i dem med tanke på utgivelser i bl.a. dette format. På hjemmesiden adelsvapen.com kan man finne eksempler på svensk middelalderheraldikk i farver, med utgangspunkt i fil.dr. Jan Ranekes tre-bindts verk med strektegninger

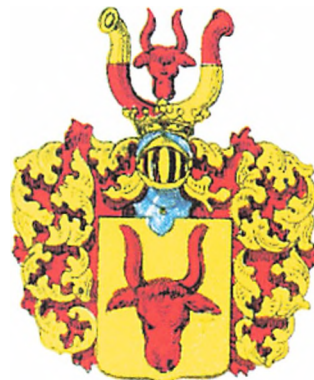
Ill. 3. Friherrlige ætten Stjernstedt. Kommer fra Skottland, opprinnelig Thesleff. Adlet 1697, friherreverdighet 1719, introdusert samme år (fra Svensk Wapencd).

Ill. 4. Adlige ætten Klingspor. Frankisk uradel, naturalisert og introdusert 1633 (fra Svensk Wapencd).

Ill. 5. Adlige ætten Roos af Hjelmsäter. Norsk uradel. Gammel svensk adlig ætt, introdusert 1625 (fra Svensk Wapencd).

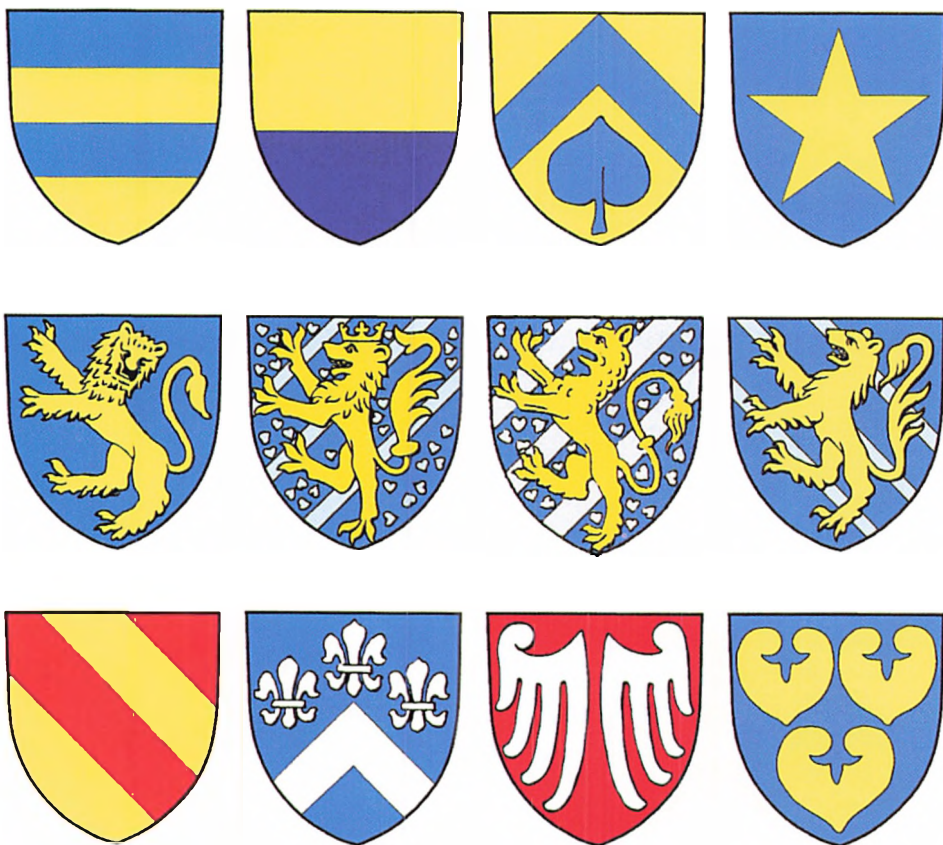

Ill. 6. Adlige ætten Hård af Segerstad. Gammel svensk adlig ætt fra Småland, introdusert 1625 (fra Svensk Wapencd).

(Svenska medeltidsvapen I-III), (ill. 7). Denne smakebiten er noe ihvertfall denne anmelder håper med tiden vil utvikle seg til en presentasjon av svensk middelalderheraldikk i farver så langt kildematerialet muliggjør dette, selvsagt er det en rekke våpen som kun er kjent fra seglavtrykk hvor det er en umulig oppgave å finne de rette tinkturer, men heldigvis er den

en rekke andre våpen som er mulig å finne farvene til gjennom samtidige eller senere skriftlige kilder herunder våpenbøker, malte utgaver – typisk våpenfriser o.l.

Andre mulige oppgaver vil være en utgivelse med den uintroduserte adelens våpen, et prosjekt som uten tvil vil interessere svært mange. I tillegg er det som kjent svært mange

III. 7. Eksempler på middelaldervåpen fra adelsvapen.coms hjemmeside. Originaltegninger Jan Ranek, Svenska Medeltidsvapen.

Øverste rekke (fra venstre): Bielke, Natt och Dag, Bagge af Berga, Stierna. Midterste rekke: Folkunga-ætten (Björbo), Folkunga (konger), Folkunga (Birger Jarl), Folkunga (lagmannsgrenen). Nederste rekke: Folkunga (uckte gren), Liljesparre, Finsta-ætten, Ribbing.

borgerlige våpen, noen av disse er selvsagt fanget opp i Ranckes verk (se ovenfor), men borgerlige våpen utgjør for spesielt det nordiske og tyske heraldiske område et meget stort tilfang som fortsatt venter en strukturert behandling.

Helt til slutt vil denne anmelder peke på noen viktige utelatelser som det vil være gunstig om man kunne ivareta i senere versjoner av det foreliggende verk, eller i kommende tilsvarende produksjoner;

En del av den heraldiske videnskap er blasoneringen, og det hadde vært et godt tilskudd til et allerede betydningsfullt arbeid om våpnene i tillegg til den nydelige redigeringen også hadde vært blasonert. Dette er et stort og omfattende arbeid, og finnes jo til en viss grad i andre kilder, men ville likefullt vært et ekstra pluss.

Det andre forholdet som med hell kunne vært ivaretatt er det faktum at årstall for når ætten døde ut er oppgitt, men ikke dens opphav; dreier dette seg om uradel eller introdusert adel, når ble slektene adlet, hvor kom de

fra i de tilfeller hvor de ikke er svenske av opphav. Endel av disse spørsmål gir kronologien et grunnlag for å bestemme, i andre tilfeller kan navnet være til hjelp. Imidlertid er det ingen lett sak å skille mellom de ovennevnte kategorier i alle tilfeller, og kanskje spesielt for kunsthistorikere og genealoger ville det være spesielt interessant å kunne søke ut fra opphavsland eller tidsepoke.

Med disse få anmerkningene til slutt, vil denne anmelder få gratulere Jonas Hjelm og Olle E. Johansson med et meget nyttig bidrag til heraldisk arbeid og metodikk. Det er heller ingen avskrekkende pris som kreves for denne CD-ROMen, og den vil utvilsomt kunne være til stor nytte for mange.

At den ordinære prisen for CD-ROMen på SEK 375,- er identisk med hva 5-bindsverket til Stjernstedt og Klingspor kostet da det kom ut i 1870-årene, er en meget symbolsk og talende prisfastsettelse, og viser en humoristisk sans som bør verdsettes høyt.

Gå inn på www.adelsvapen.com og bestill ditt eksemplar.

Kaare Seeberg Sidselrud

Kauko Pirinen in memoriam

Kauko Pirinen, medievist och diplomatiker, föddes 1915 i Karelen. Han inledde sin forskarbana 1936 på riksarkivet i Helsingfors, först som volontär, slutligen som arkivråd. År 1960 blev han filosofie doktor på en dissertation som behandlade det medeltida domkapitlet i Åbo. Han övergick 1961 till Helsingfors universitet som professor i allmän kyrkohistoria. Professor Pirinen var dekanus för universitetets teologiska fakultet 1969-75 och avgick som emeritus 1980. Fram till sin död våren 1999 var han en trägen forskare på riksarkivet och hans rika bibliografi omspannar 60 år.

Under sin tid på riksarkivet kom medeltidshistorikern Pirinen i kontakt med heraldikern. Det var åren i slutet av 1940-talet efter krigsslutet, då tanken på vapen för landskommunerna lanserades av bland andra arkitekten A.W. Rancken. Pirinen redigerade och kompletterade Ranckens material, som utgavs i bokform (Rancken – Pirinen, Suomen vaakunat ja kaupunginsinetit. Porvoo 1949). På Pirinens lott föll att skapa en heraldisk nomenklatur på finska, då detta var det första heraldiska verket på detta språk. Boken är fortfarande standardverk för de finländska landskaps- och stadsvapnen. I artikeln

Magnus ducatus Finlandiae i Historiallinen Aikakauskirja 1953 redogjorde Pirinen för uppkomsten av Finlands riksvapen under slutet av 1500-talet.

När en statlig Heraldisk nämnd tillsattes 1957 kallades Pirinen till dess sekreterare och blev snart nämndens ordförande, ett uppdrag som han behöll fram till 1994. Nämnden övervakade de nya kommunvapnen, och Pirinen presenterade dessa i en serie artiklar i tidskriften *Maalaiskunta* 1949-63. Artiklarna utgör stommen i verket *Finlands kommunvapen* (Helsingfors 1970) där 569 territoriella vapen visas.

För den 16 internationella genealogiska och heraldiska kongressen i Helsingfors 1984 blev professor Pirinen den självskrivne presidenten. Hans heraldiska intresse koncentrerade sig på de medeltida landskapsvapnen och han uppträdde inte på de internationella kongresserna.

Pirinen var en sträng källkritiker och han ville inte i ett vapen insätta någon betydelse, som inte kunde härledas ur samtida källmaterial. Han stod därmed i

skarp kontrast till 1800-historikerna, för vilka ett vapens symboliska innehåll framstår som viktigare än det historiska. När det gällde den medeltida offentliga heraldiken gav sig Pirinen ännu vid hög ålder in i debatten i både dagstidningar och facktidsskrifter. Han deltog också i planerandet av vapnen för de nya kommunstyrd landskapen.

En stor källa till glädja för denne diplomatikens mästare var utforskandet av Penitentiarearkivet i Vatikanen med sina tiotals dittills okända medeltidsurkunder från Finland. Kauko Pirinen ansågs som urtypen för den tankspridde professorn, men hans entusiasm inför ett nytt medeltida skriftfynd var smittande. En ännu mycket ung generation medicivister och diplomater har förlorat sin lärofader och finländsk heraldik sin första vetenskapligt skolade forskare.

Foto: Mikko Ketola, Finska kyrkohistoriska samfundet.

Henrik Degerman

Jørgen Christian Bille Brahe

24.1.1916 - 25.1.2001

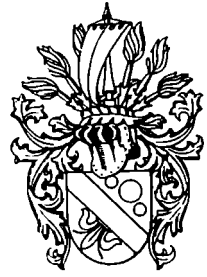
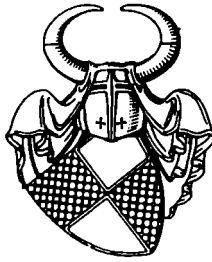
Baron J. C. Bille Brahes interesse for heraldik gik tilbage til barndommen, men indgangen til heraldikkens forbindelse med genealogien blev Marsvin-epitaftet i Fraugde kirke. "Jeg havde ofte i min Ungdom ladet mig adspredde af det, naar Præstens Prædiken undertiden følte lidt lang", skrev han et sted. Men det blev ikke ved adspredelsen. Opstillingen af epitaftets anetavler afslørede uoverensstemmelser mellem Adelsårbogens oplysninger og våbenrækkerne, og dermed var Bille Brahes nysgerrighed vakt. Han begyndte systematisk at gennemgå våbenanetavler på gravsten og epitaftier for at kontrollere deres pålidelighed. Resultatet blev en meget stor materialesamling som dog fik lov at ligge i mange år. Da baron Bille Brahe i 1982 hørte et foredrag om våbenanetavler, blev arbejdet imidlertid genoptaget, og det resulterede i bogen "Gravmindernes Vidnesbyrd" som Heraldisk Selskab kunne udsende i 1985 som nr. to i serien Heraldiske Studier.

Her fremlægges og analyseres et meget

betydeligt antal ancerækker hvad der -- foruden en del supplementer til Adelsårbogens stamtavler -- giver os en særdeles præcis viden om hvilken kildeværdi vi kan tillægge disse gravminder, og hvilke typer af fejl man kan risikere at finde i dem. Det bliver påvist at våbenrækkernes kildeværdi var ganske betydelig, og denne genealogisk-heraldiske studie vil derfor i kraft af sin solide fundering og nøgterne analyse meget længe være en af grundpillerne i studiet af de danske våbenanetavler.

Et sted i Gravmindernes Vidnesbyrd skrev baron Bille Brahe: "Man mærker, at Lauritz Weibulls retfærdige Harme faar hans Haand til at dirre, saa Pennen sprutter!" -- det drejer sig om en vandalsk nedbrydning af et gravkapel i 1863. Også Bille Brahes pen kunne sprutte (men i den gamle retskrivning og med dobbelt a), og det var, sammen med hans beskedne og ægte videnskabelige indstilling, med til at gøre et samarbejde med ham til en stor og glædelig oplevelse.

Knud Prange

Ældre numre af HERALDISK TIDSSKRIFT, HERALDISKE STUDIER, SHS-slips og SHS-blazer-badges (back-numbers of Heraldisk Tidsskrift, publications on heraldry, the SHS-armorial tie and blazer-badges, for sale):

Følgende numre kan stadig købes: 4, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49-50 (jubilæumsskriftet), 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82 - Pris pr. stk. kr. 70, nr. 49-50 dog kr. 300 og nr. 79-82 kr. 110 pr. stk.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 5, nr. 41-48. Kr. 10.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 7, nr. 61-70. Kr. 10.

Heraldiske Studier nr. 1. Knud Prange: Våbenanetavlen. Udsolgt.

Heraldiske Studier nr. 2. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd. Kr. 50.

Heraldiske Studier nr. 3. Ole Rostock: Nøgle til 808 skandinaviske skjoldholdere. København 1990. Kr. 50.

Heraldik i Norden = Heraldisk Tidsskrift nr. 49-50. Kr. 300.

SHS-slips I. Clubtie I /darkblue, w/coat of arms in colour). Kr. 100. Udsolgt.

SHS-slips II. Clubtie I /darkblue, strewn w/small coats of arms). Kr. 150.

SHS-blazer-badges, finest goldbraid and colours. Kr. 100.

Alle priser er excl. porto (all prices in Danish kroner and excl. postage).

Bestillinger stiles til (please send your order to):

SEKRETARIATET

Bybækkpark 36, DK-3520 Farum, Danmark

SHS-slips samt blazer badge.

SHS club-ties as well as blazer badge.

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 225. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Heraldisk Tidsskrift kan ikke købes i lossalg.

Redaktør

Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark.

Redaktionsudvalg

Godsägare Henrik Degerman, Irjala Gård, SF-034 00 Vichtis, Finland.

Tandlæge Per Hougaard, Bülowvej 5 B, 2. sal, DK-1870 Frederiksberg C, Danmark.

Universitetslektor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Nørre Søgade 39, 3. sal, DK-1370 København K, Danmark.

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Dalen hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge.

Patentkonsult Lars C. Stolt, Birger Jarlsgatan 113 A, 4tr, S-113 56 Stockholm, Sverige.

Amtsdirektor, cand.jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, DK-4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 84

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark.

Cand.scient. Steen Clemmensen, Bybæpark 36, DK-3520 Farum, Danmark

Godsägare Henrik Degerman, Irjala Gård, SF-034 00 Vichtis, Finland

Bibliotekar, fil.kand. Dag M. Hermfelt, Nordiska Museet, Biblioteket, Box 27820, S-115 93 Stockholm, Sverige

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Dalen Hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge

Fhv. universitetslektor, mag.art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, DK-2700 Brønshøj, Danmark

Sekretærer, fil.lic. Marianne Sandels, Kyrkogårdsgatan 5A, S-753 10 Uppsala, Sverige

Cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, Solbergliveien 87B, N-0683 Oslo, Norge

Patentkonsult Lars C. Stolt, Birger Jarlsgatan 113A, S-113 56 Stockholm, Sverige.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien *Heraldiske Studier*. Heraldisk Selskabs hjemmeside er på adressen: www.heraldik.org

Heraldisk Selskabs styrelse

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark (næstformand).

Avdelingschef, fil.kand. Tom C. Bergroth, PB 675, SF-20101 Åbo, Finland.

Advokat Hans Cappelen, Olav Vs gate 1, N-0161 Oslo, Norge.

Cand.scient. Steen Clemmensen, Bybæpark 36, DK-3520 Farum, Danmark (sekretær).

Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark (redaktør).

Universitetslektor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Nørre Søgade 39, 3. sal, DK-1370 København K, Danmark.

Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller, Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark (kasserer).

Statsheraldiker, fil.dr. Henrik Klackenborg, Riksarkivet, Box 12541, S-102 29 Stockholm, Sverige.

Departementschef Birgir Thorlacius, Bólstaðarhlíð 16, IS-105 Reykjavík, Island.

Antikvar, cand.mag. Allan Tonnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark (formand).

Forskningsassistent, cand.phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark.